

Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet

LARS ROAR FRØYLAND

NOTAT
NR 7/11

Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet

LARS ROAR FRØYLAND

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Notat 7/2011

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2011
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-399-1
ISSN 1890-6435

Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Høsten 2010 oppnevnte Regjeringen et utvalg kalt Ungdommens maktutredning, hvor mandatet var å utrede unges makt og deltakelse i samfunnet. Utvalget ble ledet av Trond Viggo Torgersen.

I forbindelse med dette bestilte utvalget tre mindre bakgrunnsnotater, to fra NOVA og ett fra Institutt for samfunnsforskning, som skulle være en gjennomgang av litteratur om ulike sider ved unges makt og deltakelse. De andre notatene er skrevet av Elisabeth Backe-Hansen ved NOVA og Guro Ødegård ved ISF. Tidsrammen for arbeidet med hvert av notatene var én måned.

Notatet ble levert utvalget i juni 2011, og i oktober 2011 besluttet utvalget at de ønsket å publisere notatet sammen med utredningen. NOVA valgte i den forbindelse å utgi dette i form av et NOVA-notat.

Takk til Elisabeth Backe-Hansen for gode kommentarer underveis og gjennomlesing av det ferdige notatet, og til Lars B. Kristofersen og Charlotte Koren for kvalitetssikring før publisering. En takk må også rettes til Kari Stefansen for muligheten til å få arbeide med dette notatet.

Oslo, oktober 2011

Lars Roar Frøyland

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Avgrensninger	9
1.2 Litteratursøk	11
1.3 Gangen i notatet	12
2 Litteratur om unges syn på deltakelse og innflytelse	13
3 Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen	18
3.1 Elevrådet – kollektiv innflytelse	18
3.2 Individuell innflytelse i skolehverdagen	21
3.3 Unges ønsker om innflytelse i skolen	24
3.4 Vegaskolan – en casestudie	25
3.5 Oppsummering og vurdering av foreliggende forskning	27
4 Unges syn på deltakelse og innflytelse i lokaldemokratiet	30
4.1 Ungdomsråd som et lokalt medvirkningsprosjekt	30
4.2 Direkte politisk deltakelse	34
4.3 Stemmerett ved valg	36
4.4 Oppsummering og vurdering av foreliggende forskning	37
5 Unges syn på deltakelse og innflytelse i sivilsamfunnet	39
5.1 Unges syn på innflytelse i sivilsamfunnet	39
5.2 Unges ønsker om innflytelse i sivilsamfunnet	41
5.3 Oppsummering og vurdering av foreliggende forskning	42
6 Avslutning	44
6.1 Fellestrekk på tvers av studieområdene	44
6.2 Kunnskapsmangler i foreliggende forskning	46
Bibliografi	49
Vedlegg 1 – Søkestrenger og søkeresultater	57

Sammendrag

I henhold til FNs barnekonvensjon har barn og ungdom rett til å ha innflytelse i og ha medbestemmelsesrett over sine liv, noe som gjerne kalles deltakelse. Notatet er en litteraturgjennomgang av foreliggende forskning om barn og unges eget syn på slik deltakelse på tre områder: skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet. Gjennomgangen består av nordiske og engelskspråklige studier, og det er ikke satt noen begrensning i tidsrom. Det er likevel lagt mest vekt på norske studier og forskning av nyere dato.

Skolen er det av områdene som er best dekket i eksisterende forskning. For deltakelse i skolen går det et tydelig skille mellom kollektiv og individuell innflytelse. Gjennomgående har unge stor tro på at en instans som elevrådet spiller en viktig rolle i skolehverdagen, og at det kan få gjennomslag for forslag det måtte komme med. De aller fleste mener også at skolene er flinke til å tilrettelegge for at elevrådet skal få utføre sin oppgave. Samtidig er det langt færre som føler at de selv har individuell innflytelse i skolen, og ungdommene blir i liten grad involvert i prosesser som dekker innholdet og formen i undervisningen. Det er også tydelig diskrepans mellom elevenes ønske om innflytelse og deres følelse av å ha det.

Det meste av forskningen som foreligger når det gjelder unges syn på lokalpolitisk innflytelse, dreier seg om ulike former for ungdomsråd. Hovedinntrykket er at unge i noen grad er enige i det flere forskere har påstått: nemlig at ungdomsrådene delvis fungerer som et ungdomspolitisk alibi. Mange påpeker at selv om de formelt sett blir hørt, er de usikre på hvorvidt dette resulterer i endringer. Samtidig viser studier også at kjennskapen til disse rådene i mange tilfeller er mangelfull, både når det gjelder arbeidsform og mulighetene disse gir til innflytelse. Medlemmene av ungdomsrådene trekker fram mer aksjonsrettede tiltak som virkningsfullt. Sist finnes det noe forskning om ungdom og stemmerett. Flertallet av studiene viser at unge mener 18 år er en riktig alder for å få stemmerett, samtidig som det er en tydelig tendens til at yngre ungdommer oftere vil ha lavere aldersgrense.

Det finnes svært lite forskning om unges eget syn på deltakelse i det siste hovedområdet for notatet, sivilsamfunnet. Det som foreligger viser at det er stor diskrepans mellom ulike organisasjonstyper: idrettslag er organisasjonen med lavest grad av medbestemmelse og politiske organisasjoner befinner seg i motsatt ende. Samtidig har studier også funnet at ungdommene ikke nødvendigvis ønsker å bestemme og ha ansvar i sine fritidsorganisasjoner, men at de heller vil være med uten noen forpliktelser.

Et fellestrekk ved de tre studerte samfunnsområdene er at tiltroen til kollektivets innflytelse er sterkere enn troen på at en selv har muligheten til å påvirke. Det at ungdommene har tiltro til slike arenaer er positivt, og viser at utbyggingen av disse mulighetene er viktig for at de unge skal føle at de har innflytelse over sin hverdag. Samtidig bør det også tas alvorlig at tiltroen til individuell innflytelse er så svak som den er.

Et annet fellestrekk er et utpreget misforhold mellom ønsker for innflytelse og de reelle mulighetene ungdommene føler at de har, og dette gjelder særlig i forbindelse med individuelle medvirkningsmuligheter. De aller fleste studiene viser at unge i utstrakt grad *ønsker* å medvirke på de fleste områder, men samtidig føler de i liten grad at de får gjøre dette. Samtidig bekrefter også flere studier at de aller fleste unge ikke har gjort forsøk på å oppnå innflytelse i sin hverdag. Et vesentlig poeng er *hvem* sitt ansvar det er at unge bruker sin mulighet til innflytelse. Skal det være nødvendig at de selv krever denne retten, eller er det voksensamfunnet som er ansvarlig for å tilrettelegge og trekke de unge med i slike beslutninger?

Et siste punkt som er framtrødende i den foreliggende forskningen, er manglende fokus på svake gruppers muligheter for deltakelse og innflytelse i sin hverdag. Dette kan gjelde for eksempel unge med nedsatt funksjonsevne, unge med innvandrerbakgrunn eller unge som er under barnevernets omsorg. Noe av forklaringen ligger nok i den norske og nordiske forsknings-tradisjonen, som i utpreget grad bruker begrepet deltakelse synonymt med det å ha innflytelse. For mange svake grupper kan kanskje deltakelse heller dreie seg om den faktiske muligheten til det å få være med på ulike arenaer.

1 Innledning

Ungdommens maktutredning har ønsket mer kunnskap om unges eget perspektiv på deltakelse og innflytelse på tre utvalgte områder; skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet. I henhold til FNs barnekonvensjon har barn og ungdom rett til å ha innflytelse i og ha medbestemmelsesrett over sine liv, noe som gjerne kalles deltakelse (Barne- og familiedepartementet 2003). Konvensjonen har senere blitt inkorporert i en rekke norske lover, blant annet Barnehageloven, Opplæringsloven, Plan- og bygningsloven og Kommune-loven (Sandbæk og Einarsson 2008: 15–18). Samtidig har forskere påpekt at perspektivet på barn og ungdoms innflytelse gjerne har vært voksenstyrt, og at unge i liten grad selv har fått slippe til med sine synspunkter og ønsker (Lidén og Ødegård 2002: 13). Med utgangspunkt i foreliggende forskning belyser dette notatet følgende problemstillinger:

- I hvilken grad mener ungdom selv at de har muligheter til deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet?
- På hvilke måter ønsker ungdom deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet?
- Er det områder knyttet til ungdoms deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet som er mangelfullt dekket i eksisterende forskning?

1.1 Avgrensninger

Definisjon av deltakelse og innflytelse

I mandatet for Ungdommens maktutredning skilles det mellom begrepene makt (innflytelse) og deltakelse. Følgende står om makt:

Makt handler på den ene siden om mulighet til reell påvirkning på viktige samfunnsområder gjennom formaliserte organer og organisasjoner. Samtidig handler makt også om den enkeltes muligheter til å bli hørt og ha innflytelse over områder som har stor betydning for eget liv.

Videre står det om deltakelse at:

alle skal ha mulighet til å delta, både i politikk og samfunnsliv og på ulike arenaer som fritid, skole og arbeidsliv. Det er behov for å vurdere nærmere hvilke barrierer som hemmer deltakelse og hva som kan gjøres for å motvirke at enkelte grupper av ungdom opplever marginalisering og ekskludering. (Ungdommens maktutredning 2010).

Ut fra en nordisk forskningstradisjon om deltakelse og innflytelse, er en slik definisjon av deltakelse lite presis. I engelskspråklig litteratur som omhandler FNs barnekonvensjon snakkes det gjerne om tre p'er: participation, protection og provision. I den norske fagdebatten er det imidlertid det første, participation eller deltakelse/medvirkning, som har fått klart størst plass.

Følgende spesifisering av begrepene deltakelse og innflytelse er hentet fra Barneombudets nettsider:

Meningsfull deltakelse av unge involverer å godkjenne og dyrke unges styrker, interesser og kompetanse gjennom å sørge for muligheter og arenaer for unge til å bli involvert i avgjørelser som angår dem – både på system- og individnivå. (Barneombudet 2009).

Videre står det om begrepene deltakelse og innflytelse i Statsbudsjettet for 2011 at:

[b]arn og ungdom skal ha reell innflytelse over barne- og ungdomspolitikken. Deres ressurser og kunnskap er viktige bidrag i utforming og gjennomføring av politiske prioriteringer. Regjeringen ser det som viktig at barn og unge får økt innflytelse i saker som berører dem og deres hverdagsliv. (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2011: 15).

Innenfor rammene til dette notatet har vi valgt å forholde oss til definisjonene hentet fra offentlige myndigheter og eksisterende forskningstradisjon i Norge, som i stor grad legger vekt på innflytelse som det sentrale. Deltakelse kan heller ses på som en forutsetning for innflytelse, hvor unges syn på det å delta i situasjoner hvor det tas beslutninger vil være fokus for notatet. To andre begreper dukker også opp i studier på feltet, dette er medvirkning og medbestemmelse. Videre i notatet brukes stort sett de begrepene

som forfatterne av omtalte studier har valgt å bruke. Begrepene har da samme betydning som innflytelse.

Videre skiller vi mellom to ulike former for innflytelse, den kollektive og den individuelle. Kollektiv innflytelse dreier seg om unges mulighet til å delta i kollektive eller demokratiske styringsorganer, for eksempel elevrådet i skolen, et ungdomsråd eller klubbstyret i fritidsklubben. Fellestrekkene ved slik innflytelse er at et utvalg ungdommer taler ungdomsbefolkningens sak på de respektive arenaene. Den individuelle formen for innflytelse dreier seg derimot om unges mulighet til selv å påvirke sin situasjon i skolen, lokal-demokratiet eller sivilsamfunnet, uten at dette skjer gjennom kollektive styringsorganer.

Definisjon av ungdom

Hva det vil si å være ungdom er til en viss grad flytende, og heller ikke nødvendigvis bestemt av alder (Barne- og likestillingsdepartementet 2009: 86). Mandatet til Ungdommens maktutredning gjenspeiler også dette, hvor aldersspennet for ungdomsbefolkningen defineres til å være fra 12 til 26 år. I og med at notatet skal omhandle unges syn på innflytelse, og dette i en del tilfeller endrer seg drastisk ved myndighetsalder, vil hovedtyngden ligge på ungdom under 18 år. Samtidig vil ikke studier som omhandler eldre ungdom utelukkes, da det fortsatt kan være arenaer hvor reell mulighet til innflytelse ikke henger sammen med det å være myndig.

1.2 Litteratursøk

Vi har gått bredt ut for å finne litteratur til notatet, med den bakenforliggende tanken om at dette området delvis vil være lite dekket i eksisterende forskning. Litteratursøkene har vært gjort i nordiske og engelskspråklige baser: BIBSYS, LIBRIS, DANBIB, NORART, ISI – Web of Science, Sociological Abstracts og PsycINFO. Søkene ble gjort uten avgrensning på tidsperiode, med unntak av søket i danske bøker som var begrenset til litteratur nyere enn 1995. Se vedlegg 1 for en fullstendig oversikt over søkestrengene og antall treff i de ulike basene.

Totalt resulterte søkene i 2124 treff, men svært mange av disse ble ansett som lite relevant. Forsøk på å begrense søkene på ulike måter fungerte

dårlig. Samtidig som det viste seg at det var vanskelig å lage litteratursøk som ikke inneholdt mye støy, var det også problematisk å skille mellom relevant og irrelevant litteratur uten å se de fullstendige tekstene. Konsekvensen var at svært mye av litteraturen måtte bestilles i sin helhet. Totalt ble det bestilt inn 309 bidrag, men etter en nøyere gjennomgang ble kun 62 av disse vurdert som direkte relevant. Notatet baserer seg stort sett på norsk og nordisk litteratur, da svært få engelskspråklige bidrag omhandler temaet. Et mindre antall litteraturbidrag har også vært bestilt inn på bakgrunn av henvisninger i andre tekster.

1.3 Gangen i notatet

I kapittel 2 har vi samlet en oversikt over ulike kilder til ungdoms syn på deltakelse og innflytelse på de tre områdene vi undersøker; skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet. I kapittel 3, 4 og 5 diskuteres de tre tematiske områdene for unges syn på innflytelse, henholdsvis med skole i kapittel 3, lokalpolitikk i kapittel 4 og sivilsamfunn i kapittel 5. Notatet avsluttes deretter med en sammenfattende diskusjon i kapittel 6.

2 Litteratur om unges syn på deltakelse og innflytelse

Dette kapittelet vil kort oppsummere studier som omhandler ungdoms syn på deltakelse og innflytelse. Litteraturen presenteres på denne måten på bakgrunn av at mange bidrag omhandler innflytelse på flere arenaer, noe som gjør det lite hensiktsmessig å presentere dem flere ganger gjennom notatet. I tillegg gjør dette det lettere å diskutere funnene som del av en helhet, framfor som funn i enkeltstudier.

Litteraturbidragene er tematisk sortert slik resten av notatet også er lagt opp. Kun litteratur som eksplisitt omhandler unges syn på deltakelse og innflytelse blir presentert i dette kapittelet. Sist i notatet finnes en bibliografi, hvor også litteratur som tematisk er relevant, men som ikke direkte er benyttet i notatet, inngår. Disse bidragene er markert med en stjerne (*). Litteratur som ikke omhandler unges eget syn på deltakelse og innflytelse, men likevel er benyttet i notatet, er markert med nummertegn (#).

Innflytelse i skolen

Elevundersøkelsene: En kilde som dekker ungdoms opplevelse av deltakelse og innflytelse i skolen er Elevundersøkelsen, som er obligatorisk å gjennomføre for elever på 7. trinn i barneskolen, 10. trinn i ungdomsskolen og første trinn i videregående skole (VG1). Undersøkelsen ble gjennomført for første gang i 2003, under navnet Elevinspektørene. I 2006 byttet studien navn til Elevundersøkelsen, og med unntak av et opphold i 2007, har denne vært gjennomført årlig siden 2003 (for mer informasjon om enkeltundersøkelsene, se Danielsen mfl. 2009, Furre mfl. 2006a, 2006b, Helland og Næss 2005, Skaar mfl. 2008, Topland og Skaalvik 2010, Wærness mfl. 2004).

Civic Education Study/International Civic and Citizenship Education Study: Civic Education Study ble i 1999 og 2000 gjennomført blant 14- og 15-åringer og elever i videregående skole i 31 land rundt i verden, hvor målsetningen var å kartlegge både elevenes demokratiforståelse og deres opplevelse av innflytelse og demokrati i skolen (Mikkelsen mfl. 2001,

Mikkelsen mfl. 2002). Studien ble deretter gjentatt blant 8. og 9. klassinger i 38 land i 2009, da kalt International Civic and Citizenship Education Study (ICCS 2009) (Mikkelsen mfl. 2011).

Kommunale ungdomsundersøkelser: Alle land som har ratifisert FNs barnekonvensjon er pliktige til hvert femte år å rapportere om sin oppfølging av konvensjonen. I forbindelse med Norges fjerde rapport til FN i 2008, ble det gjennomført åtte kommunale ungdomsundersøkelser rundt om i landet, hvor målsetningen var å la barn og unges stemme bli hørt i temaer knyttet opp mot konvensjonen. Undersøkelsesformen varierte mellom de ulike kommunene, og det ble dels brukt kvalitative intervjuer og dels spørreskjemaer. I de kvalitative studiene ble det rettet et særlig fokus mot utsatte grupper, som barn som hadde tiltak fra barnevernet, asylsøkerbarn og barn med nedsatt funksjonsevne (Sandbæk og Einarsson 2008). Tre kommunale ungdomsundersøkelser i Porsgrunn (Vestel mfl. 2003), Tromsø (Sletten 2001) og Fredrikstad (Ødegård 2001) har også inkludert spørsmål om ungdoms syn på innflytelse i skolen.

Nasjonale ungdomsundersøkelser: I 1998 ble prosjektet «Skole og samspillsvansker» gjennomført, og hovedmålsetningen med prosjektet var å kartlegge problematferd i skolen. Av interesse for dette notatet er at elevene i 7. klasse også ble spurt om sine meninger knyttet til medbestemmelse i skolehverdagen (Nordahl 1998). Også i Medborgerundersøkelsen fra 2001 ble respondentene bedt om å vurdere sin mulighet for innflytelse i skole- og studiesituasjonen (Andreassen 2003), og i undersøkelsen «Barns levekår – betydningen av familiens inntekt» ble ungdommene spurt om de ble oppmuntret til å uttrykke egne meninger i klassen (Kristofersen 2010).

Modeller for innflytelse: I en markering av 20-årsdagen for FNs barnekonvensjon, har Aina Winsvold og Anne Solberg samlet en rekke artikler som omhandler modeller for å oppnå medvirkning fra barn og ungdom i de nordiske landene. Resultatet ble rapporten «Modeller for barns medvirkning – en eksempelsamling» (Winsvold og Solberg 2009). Én av artiklene i denne samlingen omhandler et medvirkningsprosjekt i skolen, kalt dialogmetoden (Strand 2009).

Andre studier: I en svensk studie samarbeidet to forskere fra Örebro Universitet med en gruppe på åtte elever fra en videregående skole i byen for

å kartlegge ungdoms syn på medvirkning og deltakelse i skolen. Resultatet ble rapporten «*Ungdomars röster om delaktighet i skolan*», som er skrevet på bakgrunn av et spørreskjema besvart av 100 elever i videregående skole (Åkerström mfl. 2010). Også i en svensk doktoravhandling fra 2005 er ungdommers eget perspektiv på innflytelse og delaktighet i skolen sentralt for analysene, gjennom en casestudie av en skole som har lagt sterk vekt på nettopp dette, Vegaskolan. Forfatterne har bevisst valgt en skole de selv betegner som «det gode eksempelet», for å vise hvordan et godt miljø fremmer prosesser som skaper delaktighet. Samtidig muliggjør også dette å se hvilke mangler som fortsatt eksisterer i det som defineres som et godt miljø (Bergström og Holm 2005).

Innflytelse i lokaldemokratiet

Studier av norske ungdomsråd: Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR) har gjennomført en undersøkelse hvor de kartlegger opprettelsen av ulike former for ungdomsråd i norske kommuner. I denne studien blir også ungdommenes egne erfaringer med deltakelse i slike fora vektlagt i noen grad (Knudtzon og Tjerbo 2009). Videre gjennomførte Hilde Lidén og Guro Ødegård i 2002 en studie av ungdoms samfunnsengasjement, hvor deler av undersøkelsen besto av casestudier av fem ungdomsråd (Lidén og Ødegård 2002). I den tidligere nevnte artikkelsamlingen «*Modeller for barns medvirkning – en eksempelsamling*» (Winsvold og Solberg 2009), finnes det også en artikkel som omhandler unges syn på deltakelse i kommunale ungdomsråd (Guldvik 2009). Sist dekker to masteroppgaver ungdoms syn på det å delta i ungdomsråd, ved hjelp av kvalitative intervjuer av medlemmer eller tidligere medlemmer av kommunale ungdomsråd og observasjoner av møtesituasjonen i rådene (Grimnes 2007, Teige 2006).

Kommunale eller fylkeskommunale ungdomsundersøkelser: Fire lokale ungdomsundersøkelser har inkludert spørsmål om innflytelse i lokaldemokratiet. I ungdomsundersøkelsen fra Tromsø i 2001 (Sletten 2001) ble elevene spurt om sitt syn på stemmerett og stemmerettsalder, mens ungdommene i Porsgrunn (Vestel mfl. 2003) fikk spørsmål om hvorvidt de mente det kommunale Rådhusmøtet fungerte godt som medvirkningsarena. Også i ungdomsundersøkelsen fra Bodø ble de unge spurt om sin vurdering av

Bodø Ungdomsråd (Handegård og Gjertsen 2006), mens elever i videregående skole i Nordland ble bedt om å vurdere Nordland fylkeskommunale ungdomsråd (Fedreheim mfl. 2007).

Internett som innflytelseskanal: Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) gjennomførte i 2009 en studie om ungdoms samfunnsdeltakelse og politiske engasjement på internett. Datamaterialet består av en mindre spørreundersøkelse blant elever i det siste klassetrinnet på ungdomsskolen og på videregående skole, samt to fokusgruppeintervjuer med politisk engasjerte elever (Bucher mfl. 2009). Også et NIBR-notat fra 2009 omhandler internett som en mulig kanal for politisk innflytelse, selv om unges eget syn på denne muligheten ikke er hovedfokus i notatet. Datagrunnlaget er case-studier av to kommuner, Larvik og Øvre Eiker, som har forsøkt å lage nettsider for å fremme engasjement og politisk deltakelse blant ungdom (Vestby 2009). I artikkelsamlingen til Winsvold og Solberg (2009) finnes det også én artikkel som omhandler unges mulighet for innflytelse gjennom internett (Lejon 2009).

Andre studier: I en svensk artikkelsamling om ungdomsråd speiles i noen grad ungdommenes syn på arbeidet i rådene (Edström 1995). Videre dekkes innflytelse gjennom lokalpolitiske medvirkningsprosjekter i en spørreundersøkelse fra Østerrike (Riepl 1999). Sist, har en engelsk kommisjon gjennomgått studier som omhandler ungdom og stemmerett (Electoral Commission 2004).

Innflytelse i sivilsamfunnet

Kommunale ungdomsundersøkelser: I to kommunale ungdomsundersøkelser har innflytelse og medvirkning i sivilsamfunnet vært sentrale temaer, i Tromsø (Sletten 2001) og i Fredrikstad (Ødegård 2001). Videre har også temaet blitt berørt i tre andre undersøkelser, én fra Bodø (Handegård og Gjertsen 2006) og to fra Stavanger (Frøyland og Sletten 2011, Sletten 2002), hvor ungdommene fikk spørsmål henholdsvis om innflytelse i kommunalt initierte fritidsaktiviteter og det å slutte i organisasjoner eller foreninger på bakgrunn av manglende innflytelse.

Casestudier: Tre casestudier har dekket ungdoms syn på innflytelse i sivilsamfunnet. Én av disse dreier seg eksplisitt om innflytelse i fritids-

klubben. Forskere ved Nordlandsforskning har, som en del av en større undersøkelse av fritidsklubbtilbudet i norske kommuner, gjennomført casestudier av ti fritidsklubber i fem kommuner (Gjertsen og Olsen 2011). Den andre studien er en evaluering av et prosjekt i Trondheim kalt URBAN 2000. Målsetningen med prosjektet var å skape meningsfulle fritidsaktiviteter ved ungdomsklubbene i byen, og i evalueringen av prosjektet ble ungdommene spurt om deres syn på medbestemmelse i de aktuelle fritidsaktivitetene (Gjertsen 2001). Også i en dansk studie, «*Ungdom og foreningsliv*», slipper ungdommene delvis til med sitt eget perspektiv på medbestemmelse, og da særlig i forbindelse med eventuelle ønsker om slik innflytelse (Nielsen mfl. 2004).

3 Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen

Det at norske skoleelever har rett til innflytelse over sin skolehverdag er blant annet nedfelt i Opplæringsloven, og det var også en sentral del av Kunnskapsløftet (Backe-Hansen 2010: 173–174). Andre har påpekt at det å gi elevene innflytelse over sin skolehverdag antas å ha positiv innvirkning på både læringsmiljø, motivasjon for å lære og resultater (Helland og Næss 2005: 84). Skolen har også en sentral rolle i det å gi elevene kunnskap om og forståelse av demokrati, hvor særlig elevrådet er en viktig arena for slik opplæring.

Kapittelet starter med en gjennomgang av ungdoms syn på demokrati og kollektiv medvirkning i skolehverdagen, da representert ved elevrådet. Deretter følger en oversikt over unges syn på individuell innflytelse i sin skolehverdag og klassesituasjon, før vi dekker eventuelle ønsker om innflytelse blant ungdommene. Sist følger en større presentasjon av et eksempel på medvirkning i skolehverdagen, Vegaskolan (Bergström og Holm 2005). Kapittelet avsluttes med en oppsummering og en vurdering av de kunnskapskildene som foreligger.

3.1 Elevrådet – kollektiv innflytelse

Alle norske skoler skal ha et elevråd, som skal være med å sikre elevenes medbestemmelsesrett, og skolen i Norge har også egne læreplaner for klasseråd og elevråd. I læreplanen for elevråd står følgende om formålet med faget:

Skolen skal være en viktig demokratisk arena for barn og unge hvor de kan oppleve medbestemmelse. Arbeid i elevråd og andre samarbeidsorgan i skolen er viktige tiltak i skolehverdagen for å nå dette målet. Opplæringen i elevrådsarbeid skal derfor legges til rette slik at det bidrar til selvstendighet, innlevelse og deltakelse og gir rom for refleksjon og et kritisk perspektiv. (Utdanningsdirektoratet 2007).

På tross av dette har ikke elevrådet noen formell beslutningskraft (Helland og Næss 2005: 94). Men hva mener elevene selv om elevrådets rolle? Er det viktig?

Elevenes syn på elevrådet

I elevundersøkelsene fra 2005 og 2006 fikk elevene spørsmål om hvorvidt lærerne og rektor hører på elevrådet ved skolene, noe henholdsvis 71 og 66 prosent mener at de gjør i stor eller noen grad. Samtidig er det også svært mange som svarer at de ikke vet om elevrådet gjør et godt arbeid på skolen (Furre mfl. 2006a: 45, 2006b: 45). I de senere elevundersøkelsene har ungdommene fått spørsmål om de mener elevrådet gjør en god jobb, og om skolen er villig til å høre på elevenes forslag. I 2010 mente henholdsvis 62, 43 og 44 prosent av elevene i 7. trinn, 10. trinn og VG1, at elevrådet gjør en svært god eller god jobb, mens andelen som synes skolen svært ofte eller ofte hører på elevenes forslag i de tilsvarende klassetrinnene, var 52, 36 og 42 prosent. Det er altså noen færre som mener skolen hører på elevenes forslag på alle trinn sammenlignet med andelen som mener elevrådet gjør en god jobb. Videre er også de eldste elevene mindre fornøyd enn de yngste på begge områder. I de seneste elevundersøkelsene er det ingen vesentlige endringer i hvor fornøyd ungdommene er med elevrådet (Danielsen mfl. 2009: 50, Skaar mfl. 2008: 57, Topland og Skaalvik 2010: 58).

Også i ungdomsundersøkelsen fra Tromsø i 2000 ble de unge spurt om elevrådets innflytelse ved skolen. Hele 71 prosent var helt eller litt enig i at elevrådet hadde stor innflytelse, og 85 prosent av elevene ville kontaktet elevrådet om de hadde sider de ønsket å endre ved sin skolehverdag. Samtidig er det andre som ikke er like positive til elevrådets sammensetning og funksjon: «*Elevrådet på skolen har absolutt ingenting å si. Det er liksom de vellykkede jentene som sitter i elevrådet, de bare diller. De vet ikke hva de skal gjøre.*» (Sletten 2001: 76–77). Ungdommene i Porsgrunn hadde ikke like stor tiltro til elevrådet ved sine skoler. Mens 74 prosent av ungdomsskoleelevene mener elevrådet har stor innflytelse, synker andelen til henholdsvis 61 og 52 prosent ved allmennfaglig og yrkesfaglig studieretning på videregående skole (Vestel mfl. 2003: 121–122).

I Civic Education Study ble elevene spurt om de mener det å organisere seg og delta på demokratiske arenaer i skolen, som elevråd, har betydning for muligheten til å påvirke, og kun én av ti sier seg svært uenig eller uenig i dette (Mikkelsen og Fjeldstad 2003: 37–38). I 2009-undersøkelsen sa også 67 prosent av ungdommene seg svært enig i at alle skoler bør ha et elevråd,

og de aller fleste mente også at elevene i større grad får innflytelse og oppnår positive forandringer om de samarbeider. Samtidig var det tydelige kjønnsforskjeller, hvor jenter synes verdien av deltakelse er mer betydningsfull enn gutter. Yngre elever er også mer positive enn eldre elever (Mikkelsen mfl. 2011: 112–114). Både i 1999/2000 og i 2009 skårer norske elever noe over det internasjonale gjennomsnittet når det gjelder elevdemokrati i skolen, og Norge plasserer seg også litt over de andre nordiske landene (Mikkelsen mfl. 2001: 197–198, Mikkelsen mfl. 2011: 114).

Også i Norges fjerde rapport til FN om barnekonvensjonen, ble ungdommene spurt om elevrådets rolle. Over 60 prosent av elevene i alle kommunene i undersøkelsen sier at læreren oppfordrer elevene til å delta i elevrådsarbeid, og nesten like mange mener elevrådet har stor innflytelse ved egen skole. Samtidig er det store variasjoner mellom kommunene, hvor andelen som mener at elevrådets innflytelse er stor varierer mellom 55 og 94 prosent. Ungdommene i én kommune ble også spurt om metoder for hvordan elevene kan få økt innflytelse i skolen. De unge trekker fram elevrådet som viktigst, og at det tilrettelegges for at dette skal fungere fra lærernes og skolens side. Samtidig er det også mange elever som vektlegger egen oppførsel og framtoning, samt samarbeidsvilje, respekt og åpenhet fra lærerne (Sandbæk og Einarsson 2008: 43–47).

Kan elevrådet videreutvikles?

En kommune som tidlig satset sterkt på å gi barn og unge en stemme i sin hverdag var Porsgrunn, gjennom det som i ettertid har blitt kalt Porsgrunnmodellen. To sentrale elementer i modellen var utviklingen av Porsgrunn felles elevråd og Rådhusmøtet. Førstnevnte møttes minst månedlig, og besto av elevrådslederne ved alle ungdomsskoler og videregående skoler i kommunen. Elevrådet fungerte både som en høringsinstans i politiske saker som omhandler barn og ungdom og som et utvekslingsnettverk for erfaringer gjort ved de ulike skolene, og var inspirert av en tilsvarende ordning i Viborg i Danmark. Rådhusmøtet var en årlig sesjon, hvor elever ved de ulike skolene fikk være med å bestemme over en viss sum penger som skulle benyttes til ungdomsrettede tiltak (Lillestøl 1996). Ungdommenes erfaringer med arbeidet i Rådhusmøtet blir behandlet i kapittel 4.

Evalueringen av Porsgrunnmodellen viste at elevene som hadde deltatt i Porsgrunn felles elevråd stort sett var positive til dette. For eksempel uttalte et tidligere medlem følgende: «*Jeg husker også i niende når jeg selv var med. Det var rett og slett kjempegøy. Jeg følte virkelig at de tok oss på alvor.*» (Vestel mfl. 2003: 77). Samtidig påpeker en annen deltaker at «*vi [deltakerne] får ta del i den politiske beslutningsprosessen, samtidig som vi ikke tar de endelige avgjørelsene.*» (Forfatters oversettelse, Ødegård 2010: 156). Evalueringen av Porsgrunnmodellen viste samtidig tendenser til at ungdommene i Porsgrunn felles elevråd fungerte mer som representanter for kommunens medvirkningsarbeid i eksterne sammenhenger enn som representanter for kommunens elever som helhet (Vestel mfl. 2003: 145–146).

Elevrådsnätverket i Dalarna (ENID), Sverige, har også tatt arbeidet med elevråd og skoledemokrati ett skritt videre. Metoden de benytter seg av kalles dialogmetoden, hvor målsetningen er å øke graden av elevdemokrati gjennom at elevrådsrepresentanter fra ulike skoler møtes i nettverksmøter med selvvalgte temaer. På denne måten kan elevene lære av hverandres utfordringer, og de får muligheten til å diskutere med andre som opplever liknende situasjoner. En elev uttaler følgende etter å ha deltatt på et møte: «*Det har varit så bra att få höra och se av andra elever hur man kan göra og känna att man kan det*». Evalueringen av prosjektet viser at elevene i større grad føler at de har innflytelse i skolehverdagen, og at de tar mer ansvar. Samtidig har også de voksne sett at elevene har kompetanse til å ta dette ansvaret (Strand 2009).

3.2 Individuell innflytelse i skolehverdagen

Selv om skolene har et fungerende elevdemokrati gjennom elevrådet, er det ingen selvfølge at elevene føler de har innflytelse over sin skolehverdag. Som allerede nevnt, står det i Opplæringsloven at de unge skal høres i saker som angår både det fysiske og psykososiale miljøet ved skolen (Barne- og likestillingsdepartementet 2009: 97–98). Men i hvilken grad mener ungdommene selv at de får ta del i slike beslutninger?

Ungdommenes syn på innflytelse i skolehverdagen

Elevundersøkelsen kartlegger også elevenes følelse av innflytelse i sin skolehverdag. I de seneste to undersøkelsene er dette målt ved hjelp av seks spørsmål om medbestemmelse i ulike situasjoner; å være med å lage arbeidsplaner i fag, om elevene kan påvirke arbeidsmåtene eller oppgavetyperne som benyttes, om elevene har innvirkning på hva som vektlegges når faglig arbeid skal vurderes, om lærerne forklarer hvordan elevene kan være med på å bestemme hvordan det skal arbeides i fagene og om lærerne oppmuntrer til slik medbestemmelse. Hovedinntrykket fra elevenes svar, er at de i svært liten grad føler at de har noen vesentlig innflytelse i sin skolehverdag, og særlig gjelder dette blant elever i ungdomsskolen. Elevene er også langt mer negative enn de var i forbindelse med spørsmålene om skoledemokrati. Færrest oppgir at de får være med å lage arbeidsplaner i de ulike fagene, mens de har noe mer innvirkning på de daglige rutinene i skolehverdagen (Danielsen mfl. 2009: 105–111, Topland og Skaalvik 2010: 98–104). Mellom undersøkelsene i 2005 og 2006 var det også en negativ utvikling i elevenes vurdering av sine muligheter til medvirkning i skolen (Furre mfl. 2006a: 43–44), mens tendensen etter dette har stabilisert seg.

Beveger vi oss videre til Civic Education Study viser denne tilsvarende tendenser, og flertallet av elevene i 9. klasse på ungdomsskolen opplever at de i liten eller ingen grad får være med på å planlegge undervisning, arbeidsmåter eller at de har noen innflytelse på hvordan skolearbeidet vurderes. Analysene viser også at det var relativt store klassevise forskjeller, noe som indikerer at den enkelte lærers praksis har mye å si når det gjelder unges syn på innflytelse i skolen (Mikkelsen og Fjeldstad 2003: 35–36). I 2009-undersøkelsen gikk man bort fra å spørre elevene om deres muligheter til medvirkning, og de ble heller spurt om elevene ble tatt hensyn til når beslutninger blir tatt i skolen. Å bli tatt hensyn til er en relativt begrenset form for innflytelse, så ikke overraskende er det svært mange som mener de i stor eller noen grad blir hørt på denne måten. Flest mener de blir tatt hensyn til når det kommer til undervisningsmåter og regler i klassen, noe over 70 prosent sier at de i stor eller noen grad føler at det skjer. Minst innflytelse føler elevene at de har over innholdet i timene, lærebøkene og læreplanen.

Igjen skårer norske elever noe over både det internasjonale og nordiske gjennomsnittet (Mikkelsen mfl. 2011: 114–117).

Resultatene fra de kommunale ungdomsundersøkelsene i Fredrikstad, Tromsø og Porsgrunn ligner også mye på resultatene fra Elevundersøkelsene. I Fredrikstad mener 60 prosent av ungdommene at de ikke har noen innflytelse på viktige avgjørelser i skolen. Mest innflytelse oppgir de å ha over hvem som skal arbeide sammen i timene på skolen, mens under ti prosent mener de har stor innflytelse over reglene som gjelder, lekser og innholdet i undervisningen (Ødegård 2001: 106–108). Blant elever på ungdomsskolen og i videregående skole i Tromsø, fant Sletten tilsvarende resultater. Hele 55 prosent av elevene mener de ikke er med å bestemme i det hele tatt over leksemengden som gis, mens 40 prosent mener det samme om innholdet i undervisningen og ordensreglene i skolen. Elevene i ungdomsskolen mener at de har noe mer innflytelse på sistnevnte område enn elever i videregående skole. Motsatt mener litt flere elever i videregående skole at de får være med å bestemme over undervisningen, selv om omtrent halvparten også her mener at elevenes ønsker uansett ikke blir tatt hensyn til (Sletten 2001: 72–74). I Porsgrunn er andelen som mener de får være med å bestemme i skolehverdagen enda noe lavere enn i Tromsø og Fredrikstad (Vestel mfl. 2003: 121–122).

I rapporten hvor Norge rapporterer om sitt arbeid med FNs barnekonvensjon, ble ungdommer i fire kommuner spurt om de opplever å ha rett til å bestemme og si sine meninger på ulike områder, blant annet i skolen. Andelen som mener dette stemmer svært godt, varierer mellom 50 og 88 prosent i de ulike kommunene. Samtidig er det to grupper som rapporterer at de ikke opplever å ha rettigheter i skolen, dette er flyktningsbarn og ungdommer som er tilknyttet barnevernstjenesten. Videre ble elevene som gikk på videregående skole i Bjugn bedt om å utdype hva de fikk være med å bestemme på skolen, og gjennomgående viser svarene at ungdommene har stor medbestemmelsesrett når det gjelder skolens fysiske og psykososiale klima. Samtidig er det få som trekker fram at de har særlig stor innflytelse på undervisningssituasjonen og hva som foregår i timene (Sandbæk og Einarsson 2008: 33–35). Tendensen gjentar seg også i elevenes svar på et spørreskjema i de resterende kommunene i undersøkelsen. Rundt 50 prosent

mener elevene i klassen er med på å bestemme over undervisningen. Samtidig er det, med unntak av i én kommune, nesten like mange som mener at elevenes ønsker uansett ikke blir tatt hensyn til¹. Videre er det kun i én kommune, Bjugn, at elevene og læreren i fellesskap utarbeider ukeplaner og arbeidsplaner (Sandbæk og Einarsson 2008: 41–42)².

3.3 Unges ønsker om innflytelse i skolen

Selv om ungdom i henhold til loven skal ha innflytelse over sin skolehverdag, er det ingen selvfølge at de på alle områder ønsker dette. Ungdomsundersøkelsene i Tromsø og Fredrikstad viser likevel at et stort flertall av ungdommene ønsker å bli hørt. I Fredrikstad er 80 prosent av ungdommene enig i at elevene bør bidra i utviklingen av ukeplaner, lekseplaner og arbeidsplaner, noe som harmonerer dårlig med at kun 38 prosent mener de er med å bestemme over undervisningen. Videre mener 84 prosent at elevene bør være involvert i evalueringen av undervisning ved skolen, mens 91 prosent er enig i at elevene bør få bestemme mer av hva som skjer på skolen (Ødegård 2001: 107–108). Elevene i Tromsø har tilsvarende meninger om sin skolehverdag, og langt de fleste ønsker å få bidra mer enn de gjorde på undersøkelsestidspunktet (Sletten 2001: 75).

Også i Civic Education Study ble ungdommene spurt om de ønsket innflytelse på en rekke områder, som aspekter ved skolebygningen, reglene ved skolen, pengebruk og arbeidsmåter i timene. Også her ønsker flertallet av elevene å bestemme svært mye eller mye. Hele 68 prosent ønsker innflytelse over hvordan arbeidet i timene foregår, noe som står i sterk kontrast til at bare 40 prosent mener de i stor eller noen grad blir hørt på dette området (Mikkelsen og Fjeldstad 2003: 36–37). Også resultatene fra Medborgerundersøkelsen viser at de unge kunne tenke seg større innflytelse over sin skolehverdag, både blant studenter og skoleelever. Studentene vurderer sin medvirkningskraft som noe mindre enn det skoleelevene gjør, og da særlig når det gjelder det fysiske miljøet på lærestedet. Studien viser også at jenter i skolealder i langt større grad enn gutter mener de har anledning til å påvirke

¹ Spørsmålet ble kun stilt i fire kommuner.

² Spørsmålet ble kun stilt i tre kommuner.

sin situasjon, mens kjønnsforskjellene er mindre blant studentene (Andreassen 2003: 76–79).

Medborgerundersøkelsen trekker også fram et annet interessant poeng i tilknytning til innflytelse, nemlig om elevene faktisk har forsøkt å påvirke skolen eller lærestedet. Her svarer over seks av ti nei, noe som viser at et ønske om innflytelse ikke nødvendigvis følges opp med forsøk på å få det. Svarene kan også tolkes som at de unge ikke tar opp ting med skolen fordi de ikke tror det vil føre til forandringer. Samtidig svarer over åtte av ti unge at de føler seg rettferdig behandlet når de forsøkte å få endret noe ved sitt lærested, uavhengig av om forslaget faktisk førte fram (Andreassen 2003: 79–80, 86). Også en elev i undersøkelsen til Sandbæk og Einarsson (2008: 43) trekker fram engasjement og faktiske endringsforsøk som sentralt: «*Hvis vi ikke gidder å engasjere oss, så kan vi heller ikke klage på noe.*»

I rapporten skrevet av Åkerström og kolleger (2010) i samarbeid med svenske skoleelever fra Örebro, mener tre av fire elever at det er viktig å få være med i beslutningsprosesser i skolen. Samtidig skulle omtrent én av fire ønske de hadde mer innflytelse, og dette var langt vanligere blant gutter enn jenter. Elevene ønsket særlig å bestemme mer over planleggingen av skolearbeidet, arbeidsmiljøet, kantinemat og sosiale aktiviteter i skolen. Studien inkluderte også en liten gruppe elever med hørselsnedsettelse, som i enda mindre grad enn resten av elevene følte at de hadde innflytelse i skolehverdagen. I rapporten legges det også fram noen forslag til hvordan øke elevenes følelse av delaktighet. Særlig viktig mener ungdommene at det er å kjenne til styringsdokumenter, læreplaner og andre dokumenter som sier noe om hvorfor hverdagen i skolen er som den er. Ellers mener de også at et mer direkte demokrati kunne fungere bra, samtidig som lærer og elev i større grad må være likestilte.

3.4 Vegaskolan – en casestudie

Vegaskolan, som da var en vanlig svensk skole for elever i alderen 11 til 16 år³, ble i 1997 valgt ut som én av 25 skoler som skulle delta i et nasjonalt forskningsprosjekt. Hovedmålsetningene var å bedre ungdommenes

³ 6.-9. klasse.

læringsmiljø, å endre skolens organisasjonsform samt å bidra med å spre kunnskap om disse områdene til andre skoler. Lærerne var sterkt delaktige i planleggingen av prosjektet, og i 2001 ble skolen også valgt ut til å forsøke en skolehverdag uten timeplan (Bergström og Holm 2005: 45–46).

En sentral del av forsøket på Vegaskolan dreide seg om oppløsning av den tradisjonelle timeplanen og arbeidsformen, slik at elevene selv har kontroll over hvor de jobber, hvem de jobber med og hva de jobber med til bestemte tider. Særlig stor grad av selvbestemmelse skulle knyttes til klasserommet og arbeidsmåter. Svært mange av elevene bekrefter at de ofte kan gjøre ting som de selv ønsker. Samtidig viser studien at selvbestemmelsesretten ikke nødvendigvis gjelder i like stor grad for alle elevene, noe Lars uttrykker på denne måten:

Det är jo bara dom som visar att dom kan det. Visar man att man är duktig då finns det ju möjlighet att gå någon annanstans...så dom som är lite sämre dom sitter kvar i klassrummet (Bergström og Holm 2005: 56).

For elever med spesielle behov av ulike typer gjelder det samme. Flere av disse framhever at de i liten grad opplever den friheten skolens arbeidsplaner tilsier at de skal ha (Bergström og Holm 2005: 68–70, 71–74).

Et viktig poeng for prosjektet på Vegaskolan er at elevene skal ha innflytelse over innholdet i undervisningen. Her er ungdommene mer tvilende til hvorvidt de faktisk har noen reell påvirkningskraft. Selv om mange av elevene opplever at de har stor frihet knyttet til hvor de oppholder seg og hvordan de arbeider, føler mange også at de plikter å legge sitt arbeid tett opp mot en allerede fastsatt læreplan og arbeidsplan. For eksempel uttrykker en elev et ønske om at:

[læreren] la upp nån gång i början av terminen och sen att man fick kanske välja lite mellan olika saker, vilken ordning och hur mycket man skulle ha (Bergström og Holm 2005: 119).

Vegaskolan legger også mye vekt på møtene mellom lærer og elev. De to partene skal kunne fungere som likeverdige samtalepartnere, slik at også enkeltelever har rett til, og føler seg komfortabel med, å ta initiativ til samtaler med lærerne. Ut fra ungdommenes synspunkt ser det ut til at denne

kontakten fungerer godt, og at elevene føler seg respektert og lyttet til blant lærerne. Samtalene mellom lærere og elever fungerer også på et mer formalisert nivå, da som klasseråd, elevråd eller samtaler i mindre grupper. Et viktig element i samtalene er at informasjon rundt beslutningsprosesser i skolen skal være åpen og tilgjengelig for elevene, slik at ungdommene lettere kan forstå og akseptere beslutninger som gjøres i skolehverdagen. Informasjonstilgangen gjør det også lettere for de unge å vurdere om beslutningene er tatt på et velfundert grunnlag, og det blir enklere å komme med råd om hva som burde vært gjort annerledes (Bergström og Holm 2005: 85–94).

Totalt sett viser erfaringene fra Vegaskolen at det både er mulig, og til en viss grad også fungerer, å gi elevene utstrakt grad av medbestemmelse i skolen, og elevene føler at de kommer til sin rett. Samtidig fungerer det ikke på alle områder hvor det er ment å gjelde, og da særlig i tilknytning til arbeidsplaner for undervisningen. Unge med spesielle behov opplever også at de har mindre frihet enn det andre elever har. Videre er ungdommene veldig tydelige på at de ønsker å kunne påvirke, og de opplever det også som den sosiale avstanden mellom elever og lærere blir mindre gjennom den medbestemmelsesrett de får. Samtidig er det viktig å huske på at denne skolen er plukket ut som en nærmest ideell versjon av skoler med medbestemmelsesrett for elevene, noe som antagelig gjør den lite representativ for det svenske skolesystemet som helhet.

3.5 Oppsummering og vurdering av foreliggende forskning

Oppsummering

Ungdommene i de ulike undersøkelsene mener elevrådet spiller en viktig rolle i skolehverdagen, og mange mener at elevrådet kan få gjennomslag for forslag det måtte komme med. Skolene er også flinke til å tilrettelegge for at elevrådsarbeidet skal fungere. Med andre ord er tiltroen til den kollektive formen for innflytelse relativt stor. Samtidig er det et ganske markant skille mellom troen på de kollektive og de individuelle mulighetene. Flertallet av undersøkelsene viser at ungdommene i liten eller ingen grad føler at de har innflytelse over sin skolehverdag, noe de i henhold til loven og ulike lære-

planer skal ha. Aller minst mener ungdommene at de får være med å styre innhold og form i undervisningen.

Det er også tydelig diskrepans mellom elevenes ønske om innflytelse og deres følelse av å ha det. Samtidig er det flere studier som viser at ungdommene ikke nødvendigvis følger opp ønskene om innflytelse med faktiske forsøk på å endre sin situasjon.

Vurdering av foreliggende forskning

Av de tre områdene dette notatet dekker, skolen, lokaldemokratiet og sivilsamfunnet, er det unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen som er best dekket i eksisterende forskning, og da særlig i de nordiske landene. Samtidig finnes det også noen mangler.

Et sentralt ankepunkt når det gjelder foreliggende forskning knytter seg til bruken av de årlige elevundersøkelsene. Undersøkelsene har tidligere blitt kritisert for å være voksenstyrt, hvor elevene selv, verken individuelt, i elevrådssammenheng eller gjennom Elevorganisasjonen, har innvirkning på hva det spørres etter eller hvordan undersøkelsene brukes. Videre er spørsmålene veldig generelle, og det er ikke rom for egne betraktninger eller ideer fra elevene. Rapportene som skrives fra de enkelte undersøkelsene er også veldig generelle, og går lite i dybden på de ulike temaene som omtales. Om elevene føler at de gjennom undersøkelsene har noen innvirkning i sin skolehverdag vil dermed ofte bero på hvorvidt de enkelte skolene selv velger å bruke resultatene aktivt, og ikke det at ungdommene har besvart selve undersøkelsen (Backe-Hansen 2010: 179–180).

Det er også en vesentlig mangel knyttet til forskning omkring svake gruppers følelse av det å ha innflytelse over sin skolehverdag. Sandbæk og Einarsson (2008) forsøker å dekke dette perspektivet i noen grad i sin studie, noe som viser at flyktningbarn og ungdommer som er tilknyttet barnevernstjenesten opplever å ha mindre innflytelse over sin skolehverdag enn andre ungdom. Også i studien av Vegaskolan påpekes det at elever med spesielle behov har langt mindre frihet enn resten av elevene (Bergström og Holm 2005), og det samme gjelder skoleelevene fra Örebro med hørselsnedsettelse (Åkerström mfl. 2010).

I undersøkelsen av Vegaskolan trekkes følgende konklusjon om ungdomsperspektivet i svensk skole:

Ungdomars perspektiv på skolan har inte varit prioriterat i svensk skolforskning. Även i internationell forskning har barn/ungdomar varit mer intressanta som objekt för lärares undervisning snarare än som subjekt och medskapare av det som händer i skolvardagen. (Bergström og Holm 2005: 18–19).

Videre sier Bergström og Holm (2005: 22) at:

barn og ungdomars rätt til innflytande som den uttrycks i barnkonventionen och i demokratimodellen saknas i de svenska skoldokumentene.

Når det gjelder litteratur fra andre områder av verden enn Norden, er det også store mangler knyttet til elevperspektivet i skolen. Mesteparten av den engelskspråklige litteraturen som foreligger omhandler skolens rolle i det å lære opp demokratiske, engasjerte og politiske individer, hvor de unges syn på sin rolle i skolen er nærmest ikke-eksisterende. I amerikansk litteratur legges det også mye vekt på deltakelse i frivillig arbeid i skolesituasjonen, og hvordan dette har innflytelse på prestasjoner og framtidsplaner blant ungdommene.

4 Unges syn på deltakelse og innflytelse i lokaldemokratiet

I en rapport fra 2002 som omhandler ungdoms samfunnsengasjement og lokalpolitiske deltakelse, skilles det mellom fire ulike former for deltakelse i lokaldemokratiet; deltakelse ved valg, direkte politisk deltakelse, da gjennom kontakt med politikere eller mer aksjonsrettede handlinger, deltakelse i frivillige organisasjoner og deltakelse i medvirkningprosjekter som ungdomsråd eller lignende (Lidén og Ødegård 2002: 12–17). Mens deltakelse i frivillige organisasjoner blir diskutert i neste kapittel, blir de resterende formene for lokalpolitisk innflytelse diskutert i dette kapittelet. Samtidig er det også slik at grenseoppgangen mellom hva som er medbestemmelse i sivilsamfunnet, og hva som heller kan knyttes opp mot lokalpolitikken, er glidende, da flere av aktørene i sivilsamfunnet har som mål å skaffe seg politisk innflytelse.

Kapittelet starter med en gjennomgang av hva vi vet om unges syn på ungdomsrådene som eksisterer i mange av landets kommuner, før vi går videre til å se på deres syn på mer direkte politisk innflytelse og stemmerett. Deretter oppsummerer og vurderer vi den kunnskapen som foreligger.

4.1 Ungdomsråd som et lokalt medvirkningsprosjekt

Hva er et ungdomsråd?

Ungdomsråd har blitt en sentral arena for unge når det gjelder deltakelse og innflytelse i lokaldemokratiet. Ungdomsrådene fungerer slik at de unge møtes på samme måte som kommunestyre og byråd gjør, for å diskutere saker som angår ungdom. To sentrale målsetninger med å opprette slike råd er: 1) et behov for informasjon fra barn og unge som brukergruppe, og 2) en sosialiserende effekt for å øke politisk deltakelse i framtiden, engasjement og kritisk tenkning (Lidén 2003). I en undersøkelse fra 2009 oppga 82 prosent av kommunene som besvarte spørreskjemaet at de hadde en form for medvirkningsorgan for barn og ungdom, da oftest barn og unges kommunestyre

eller barne- og ungdomsråd (Knudtzon og Tjerbo 2009: 55). Dette er en positiv utvikling fra situasjonen i 2000, hvor 47 prosent av norske kommuner oppga at de hadde et barne- eller ungdomsråd (Skimmeli 2000: 56).

Samtidig har det blitt stilt spørsmålstegn ved ungdomsrådene som innflytelseskanal. Noe som uansett er sikkert er at ungdomsrådene er initiert ovenfra, gjennom at kommuner eller andre har opprettet rådene. Dette gjør at de skiller seg fra mange andre kanaler for innflytelse, hvor initiativet gjerne kommer nedenfra. Ungdomsrådene har heller ingen reell innflytelse over beslutninger som tas i kommunene, men fungerer som regel som en høringsinstans (Lidén 2003).

I en studie av et dansk forsøksprosjekt med målsetning om å øke unges deltakelse i kommunalpolitikken, gjør respondentene et interessant skille mellom kommunal ungdomspolitik og ung kommunalpolitikk. Kommunal ungdomspolitik blir betegnet som voksnes velmenende forsøk på å gjøre noe for unge, hvor vedtakene kommer ovenfra. Ung kommunalpolitikk baserer seg derimot på at unge selv utformer politiske ideer som gjør noe med og for andre unge (Bach 2000: 44). Denne distinksjonen beveger seg rett inn i tanken om hvor initiativet kommer fra, og hvorvidt ungdomsrådet faktisk gir de unge reell innflytelse.

Ungdomsråd som innflytelsesarena eller demokratisk alibi?

I forbindelse med den tidligere nevnte spørreundersøkelsen om barn og unges medvirkning i kommunene, ble også 27 medlemmer av forskjellige ungdomsråd rundt om i landet intervjuet om deres syn på det å delta i medvirkningsorganene. Flertallet av informantene er positive til sine erfaringer med ungdomsrådene, særlig når det gjelder følelsen av å bli lyttet til. Samtidig er det også mange som mener rådene bør involveres tidligere i prosesser som foregår i kommunen, slik at ungdommenes syn i enda sterkere grad kan skinne gjennom i beslutningene som tas (Knudtzon og Tjerbo 2009: 194–195).

At rådene bør involveres tidligere understrekes også av flere representanter for to ungdomsråd i Troms fylke, hvor det oppleves som særlig problematisk at beslutningene i praksis egentlig er tatt når saker behandles i ungdomsrådet. Lederen av et av ungdomsrådene kommer med følgende

uttalelse om hvorvidt rådet har noen reell innflytelse på kommunale beslutninger:

Jeg føler at vi blir tatt seriøst i noen grad, men at det enkelte ganger virker som at vi er med på kommunestyremøter og lignende bare for å være der som pynt (Grimnes 2007: 47–49).

Et av ungdomsrådsmedlemmene i Larvik påpeker at det er *«veldig sjelden at vi ser noen resultater av uttalelsene (...) men vi går personlig og snakker med politikerne»* (Vestby 2009: 14–15). Her blir altså anledningen til å ha personlig kontakt sett på som viktigere enn de formelle høringsuttalelsene.

Også i en masteroppgave fra 2006 setter et ungdomsrådsmedlem spørsmålsteget ved rådernes faktiske innflytelse:

Jeg følte ikke egentlig at vi ble så veldig hørt på. Men noen ganger i enkeltsaker så kunne vi vel føle at vi nådde litt fram. Men det bærer preg av at det er liksom... 'ja, nå må vi høre på de unge', men gjør de det egentlig? (Teige 2006: 76).

Studien viser videre at de som fortsatt er medlem av ungdomsrådene oftere enn tidligere medlemmer opplever at de har makt og innflytelse. De tidligere medlemmene setter i noe større grad spørsmålsteget ved hvor reell innflytelsen faktisk er. Om dette skyldes en konfrontasjon med realiteten, eller om det heller er individuelle kjennetegn ved de som har valgt å slutte som er grunnen, er vanskelig å si.

I en evaluering av Nordland fylkeskommunes ungdomssatsing ble det sendt ut et spørreskjema til alle elever i videregående skole i Nordland, hvor de ble bedt om å vurdere hvorvidt Ungdommens fylkesting sikrer ungdom reell innflytelse i saker som angår dem. 41 prosent svarte at de var helt eller delvis enig i at de gjør det, men det var også 28 prosent som svarte at de ikke vet. Disse funnene er det likevel grunn til ikke å legge for mye vekt på, da bare 616 av 9296 elever besvarte skjemaet (Fedreheim mfl. 2007: 15, 39–40). Også i ungdomsundersøkelsen fra Bodø i 2005 ble ungdommene bedt om å vurdere hvorvidt ungdom har mulighet til å påvirke det kommunen bestemmer. 23 prosent svarer ja eller ganske mye på dette, mens omtrent én av fire svarer at de ikke vet. Hele 50 prosent sier også at de ikke kjenner til Bodø Ungdomsråd. Samtidig er 67 prosent av de unge interessert i å være

med på å påvirke det kommunen planlegger i forhold til ungdom, noe som nok en gang viser et relativt stort misforhold mellom muligheter og ønsker knyttet til innflytelse over lokale beslutninger (Handegård og Gjertsen 2006: 51, 63–67).

I en studie av engelske ungdomsråd trekker 60 prosent av de spurte deltakerne fram anledningen til å diskutere ungdomsrettede saker som en av rådernes sterke sider, men samtidig mener også nær halvparten at ungdomsrådene ikke har noen reell innflytelse. Et stort savn er manglende tilbakemeldinger fra lokale myndigheter, som igjen får de unge til å føle at deres meninger egentlig ikke betyr noe særlig (Matthews 2001). Tilsvarende viser en studie av ulike former for lokalpolitiske medvirkningsprosjekter i Østerrike, hvor hele 56 prosent av deltakerne svarer at meningene deres ikke ble tatt seriøst av de voksne, og da i særdeleshet av politikerne (Riepl 1999: 57). Også en svensk studie av ungdomsråd trekker fram det at politikerne må lytte for at engasjementet skal vedvare:

Vad är det då som krävs för att ungdomsrådet ska fungera även i framtiden? Ja, enligt Calle och Gabriela gäller det att ungdomarna verkligen är intresserade.(...) Politikerna måste också lyssna på ungdomarna, annars kommer engagemanget att dö ut, säger Gabriela Niering. (Edström 1995: 32).

Penger sentralt for innflytelse

Som nevnt hadde Porsgrunn kommune tidlig en sterk satsing på å gi barn og unge en stemme i den politiske hverdagen, gjennom det som har blitt kalt Porsgrunnmodellen. I kapittelet som omhandlet innflytelse i skolen ble Porsgrunn felles elevråd trukket fram, men kommunens modell besto også av noe som ble kalt Rådhusmøtet. Rådhusmøtet var en årlig sesjon, som samlet kommunens ungdommer for å fordele en fastsatt pott med midler til barne- og ungdomsrettede tiltak foreslått av de unge selv. Representantene fra Porsgrunn felles elevråd fungerte som møteledere, og også ordfører, representanter fra de politiske partiene og kommuneforvaltningen var til stede (Vestel mfl. 2003: 75–76).

Det at ungdomsrådene disponerer en viss sum med penger som de kan velge å bruke på ungdomstiltak, har blitt relativt vanlig (Lidén 2003). Porsgrunnsungdommene ble også spurt om de mente at Rådhusmøtet førte

til at ungdom fikk bestemme mer. Rundt 50 prosent av de unge bekrefter dette, men noe som er mer interessant er at deltakelse i Rådhusmøtet har sterk innflytelse på vurderingen av rådets funksjon. De som selv har deltatt er langt mer positive til innflytelsen rådet har, og de mener også oftere enn andre unge at pengene Rådhusmøtet bestemmer over brukes på ting ungdom er opptatt av (Vestel mfl. 2003: 118–120).

I en casestudie av Barnas kommunestyre i Vennesla trekkes pengepotten fram som den største innflytelsen de unge har over kommunale beslutninger (Guldvik 2009: 70–73). Samtidig har andre satt spørsmålstegn ved disse pengene, som Teige (2006: 75) sier i sin masteroppgave:

Man kan jo kanskje også tenke seg at ved å bevilge en symbolsk sum som ungdomsrådet selv kan disponere, kan politikerne 'kjøpe' seg fri fra andre bevilgninger til det lokale ungdomsarbeidet.

4.2 Direkte politisk deltakelse

I deres studie av norske ungdommers samfunnspolitiske engasjement trekker Lidén og Ødegård (2002: 14–16) fram direkte politisk deltakelse som en mulig arena for innflytelse, da enten gjennom aktiviteter som retter seg direkte mot politiske beslutningsorganer eller gjennom aktiviteter som ikke direkte henvender seg mot politikken (som det å delta i demonstrasjoner og lignende). Andre studier har også vist at en økende andel av befolkningen har deltatt i slike typer handlinger (Bergh Lund og Aardal 2007).

Nettopp den direkte politiske deltakelsen trekkes fram som svært viktig av ungdomsrådsmedlemmene som blir intervjuet av Lidén og Ødegård (2002). Ungdommene mente at nytten ofte var større av horisontalt integrerende tiltak vedtatt i ungdomsrådene, som da innebærer aksjoner eller prosjekter hvor ungdomsrådets arbeid gjøres synlig for andre unge, framfor det å gjøre forsøk på å påvirke de formelle beslutningskanalene i kommunen. Synliggjøringen av ungdomsrådet gjennom slike prosjekter fører samtidig også til at flere blir kjent med dets eksistens og dets arbeid (Lidén og Ødegård 2002: 58). Deltakere i Ungdomsrådet i Larvik og Øvre Eiker kommuner trekker også fram at aksjonsrettede tiltak gir mer blest rundt ungdoms saker enn det å levere høringsuttalelser og lignende (Vestby 2009: 14–15, 21–23).

I en rapport fra SIFO diskuterer ungdom som er politisk engasjerte på internett hvorvidt de føler at de har innflytelse i den politiske hverdagen. Det sentrale som blir trukket fram er troen på at det nytter å involvere seg, hvor engasjementet vil dø ut om denne ikke er tilstede. En av ungdommene uttaler følgende om unges innflytelse i lokalpolitikken: «*Hvis man er ungdom må man være mange i forhold til å bli hørt.*» Videre uttaler en annen at:

«[d]u kan godt si meningene dine, men det er ingen som gjør noe med det. Det er ingen som tar det opp for du er bare ungdom uten myndighet (Bucher mfl. 2009: 43–44).

Internett som kommunikasjonskanal

Som nevnt i avsnittet om ungdomsrådene trekker flere ungdommer fram at ungdomsrådene kommer for sent inn i de kommunale beslutningsprosessene, og at de dermed i praksis ikke har særlig mye innflytelse. I Umeå kommune i Sverige har de forsøkt å gjøre noe med dette gjennom en modell de har kalt TYCKA, hvor ungdom fikk komme med forslag til ungdomspolitiske tiltak via en nettside. Tanken bak prosjektet var at de unge skal få anledning til å komme med sine synspunkter *før* kommunens virksomhetsplaner vedtas. Nettsiden ble promotert på en rekke ulike arenaer hvor ungdom ferdes, noe som resulterte i svært god respons. Etter at noen involverte ungdommer hadde kategorisert og ryddet opp i innspillene som kom inn, ble en del av de som hadde kommet med forslag forespurt om å presentere dem for kommunens politikere. Politikerne og kommunens administrasjon plikter deretter å gi velbegrunnede svar på hva som skjer med de ulike forslagene, og hvordan beslutningsprosessen fungerer for hvert enkelt innspill. Metoden har ført til at ungdommene føler at de i større grad blir tatt hensyn til, og de får også se at deres innspill faktisk blir behandlet av politikere (Lejon 2009).

Flere norske kommuner har også forsøkt seg på liknende strategier for å få tak i ungdoms meninger i ulike saker, med varierende hell. I en evaluering av to av disse kommunene, Larvik og Øvre Eiker, finner Vestby (2009) at nettsidene i liten grad klarte å engasjere ungdom, og det var også store problemer knyttet til driften av sidene og innholdet. Det hele endte med at begge kommunene oppga prosjektene, og nettsidene ble nedlagt.

4.3 Stemmerett ved valg

Tradisjonelt har det å stemme ved valg vært en kanal for lokalpolitisk innflytelse som er stengt for ungdom under 18 år, men ved kommunevalget i 2011 skal det være en forsøksordning med stemmerett for 16-åringer i 20 kommuner. Dette aktualiserer i høyeste grad dette som en mulig innflytelseskanal for ungdom i lokaldemokratiet. Videre er man, i henhold til Grunnlovens § 61, nødt til å være stemmeberettiget for å kunne stille som folkevalgt, noe som fører til at unges muligheter for å delta i for eksempel kommunestyre og bystyre er begrenset av dette. Samtidig skal ikke forsøket med stemmerett for 16-åringer følges opp med en endring i valgbarhetsalderen, noe som innebærer et brudd med prinsippet om sammenkobling mellom stemmerettsalder og valgbarhetsalder (Ødegård og Aars 2011: 10). Selv om forsøket skal gjennomføres allerede i år, finnes det svært lite forskning som sier noe om hvordan unge selv forholder seg til stemmerett, og om de faktisk ønsker stemmerett når de er 16 år.

I ungdomsundersøkelsen fra Tromsø i 2001 ble ungdommene spurt om de ønsket å senke stemmerettsalderen ved kommune- og stortingsvalg til 16 år. Forslaget får kun moderat støtte, hvor én tredel mener dette er en god idé. Samtidig er det 20 prosent som ikke har noen formening, og over 40 prosent mener stemmerettsalderen bør være som den er nå. Det er også en tendens til at de yngste ungdommene oftere mener at 16 år er en riktig stemmerettsalder. Videre er det tre kjennetegn som er framtredd blant de som ønsker en lavere stemmerettsalder, uavhengig av alder. Dette er politisk interesse, det å føle at politisk engasjement er en samfunnsplikt og det å ha tillit til politikerne (Sletten 2001: 96–99).

Også en engelsk regjeringsoppnevnt kommisjon har samlet informasjon om stemmerettsalder og hvorvidt denne bør endres. De finner kun tre studier som dekker unges syn, hvor hovedkonklusjonen i to av studiene er at flertallet mener stemmerettsalderen bør forbli 18 år. Samtidig finner de også her en tendens til at de yngste ungdommene oftere enn de eldste ønsker en lavere stemmerettsalder enn 18 år. I én av studiene er det et flertall som ønsker en stemmerettsalder på 16 år, men kommisjonen påpeker at denne ikke er representativ og høyst sannsynlig er preget av selvseleksjon (Electoral Commission 2004: 39–42).

4.4 Oppsummering og vurdering av foreliggende forskning

Oppsummering

Det meste av forskningen som foreligger når det gjelder unges syn på lokalpolitisk innflytelse, dreier seg om ulike former for ungdomsråd. Hovedinntrykket er at unge i noen grad er enige i det flere forskere har påstått; nemlig at ungdomsrådene delvis fungerer som et ungdomspolitisk alibi. Mange påpeker at selv om de formelt sett blir hørt, er de usikre på hvorvidt dette resulterer i endringer. Videre er det tydelig at innflytelsen er sterkt knyttet til faktiske vedtak, noe som innebærer at det må bevilges penger som ungdomsrådene har direkte styring over. Samtidig trekker også noen fram disse pengene som en billig måte for politikerne å kjøpe seg nettopp dette ungdomspolitiske alibiet. Litt bekymringsverdig er det også at tidligere medlemmer av slike råd er mer kritiske til hvorvidt de unge har reell makt enn de som er medlemmer på nåværende tidspunkt, noe som kan tyde på at de har blitt mer usikre når de har fått sitt engasjement på avstand.

Når det gjelder ungdomsbefolkningen som helhet, viser de kvantitative studiene vi har gjennomgått at mange har tiltro til ungdomsrådene, samtidig som flere studier viser at kjennskapen til en viss grad er mangelfull. Om ikke ungdommene har kjennskap til hvordan rådene arbeider og hva slags muligheter for medbestemmelse de faktisk har, er det vanskelig å benytte seg av denne kanalen for å oppnå innflytelse.

Medlemmene av ungdomsrådene trekker også fram mer aksjonsrettede tiltak som virkningsfullt, både for å si sin mening, for å spre aktuelle budskap i ungdomsbefolkningen og for å promotere ungdomsrådene som innflytelseskanal. Flere mener at denne formen for politisk deltakelse er mer effektiv enn den direkte kontakten med kommuneadministrasjonen og politikere.

Sist finnes det også noe forskning om ungdom og stemmerett. Flertallet av studiene viser at unge mener 18 år er en riktig alder for å få stemmerett, samtidig som det er en tydelig tendens til at yngre ungdommer oftere vil ha en lavere aldersgrense. Likevel mener et flertall av de yngste ungdommene at man bør være 18 år for å ha stemmerett. Ungdomsundersøkelsen i Tromsø viser at unge som ønsker en senket stemmerettsalder har tre sentrale

kjennetegn, uavhengig av alder. Dette er politisk interesse, det å føle at politisk engasjement er en samfunnsplikt og det å ha tillit til politikerne.

Vurdering av foreliggende forskning

Også når det gjelder forskning knyttet til ungdoms syn på lokalpolitisk deltakelse og innflytelse er det store mangler, selv om det foreligger en del studier om ungdomsråd. Noe som i perioden framover burde prioriteres er å få fram unges stemme når det gjelder syn på stemmerett. I en rapport av Ødegård og Aars (2011) diskuteres argumenter for og imot stemmerett for 16-åringer, og erfaringer som er gjort i land hvor dette har blitt forsøkt eller innført. Hovedinntrykket er at argumentasjonen stort sett følger voksnes syn på hvorvidt 16-åringer bør ha stemmerett, mens unge selv ikke slipper til med sitt syn på saken.

Også når det gjelder mer direkte lokalpolitisk deltakelse er det store mangler i forskningen. I tilknytning til aksjonsrettede politiske handlinger finnes det studier som kartlegger hvorvidt ungdom deltar i slike handlinger, men det finnes lite kunnskap om unges egne vurderinger av slik deltakelse. Tilsvarende gjelder også direkte kontakt med politikere og styringsorganer. Mener ungdom at dette har noe for seg? Her har det den siste tiden også dukket opp en ny arena i tilknytning til sosiale medier som burde undersøkes nøyere. I hvilken grad kan det å engasjere seg via sosiale medier kalles politisk deltakelse? Også politikerne har gjort sitt inntog på denne arenaen, og sannsynligvis er noe av hensikten med dette å oppnå engasjement og kontakt med yngre velgergrupper. Men ser ungdommene på dette som en reell kanal for innflytelse i politikken?

5 Unges syn på deltakelse og innflytelse i sivilsamfunnet

I motsetning til når det gjelder unges muligheter for innflytelse i skolen og i lokalpolitiske beslutninger, er det lite litteratur som omhandler unges syn på medbestemmelse i sivilsamfunnet. Dette på tross av at for eksempel Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner har nedfelt i sine vedtekter at alle medlemsorganisasjonene må «*gi mulighet for medvirkning og innflytelse til alle medlemmene, og alle medlemmer over 12 år må ha like rettigheter i beslutninger og valg.*» (§ 4, Landrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner 2010). Tilsvarende bemerkninger har også den landsdekkende medlemsorganisasjonen for fritidsklubber og lignende, Ungdom & fritid, i sine vedtekter, hvor det står at «*[t]iltaket skal være brukerstyrt, der de unge har reell innflytelse over sin egen fritid.*» (§ 3.2, Ungdom & fritid 2011b).

Kapittelet starter med en gjennomgang av unges syn på muligheten for innflytelse på ulike områder av sivilsamfunnet, før vi ser på deres ønsker om nettopp dette. Deretter følger en oppsummering av forskningen, og en vurdering av eventuelle mangler.

5.1 Unges syn på innflytelse i sivilsamfunnet

Organisasjonenes egenart

En dansk studie trekker et skille mellom medbestemmelse og selvbestemmelse for ungdom. De tradisjonelle foreningene baserer seg i stor grad på medbestemmelse fra de unge, mens det som kan kalles «rene» ungdomsorganisasjoner heller baserer seg på selvbestemmelse. I førstnevnte tilfelle vil voksne være bærere av organisasjonen, selv om de driver med aktiviteter rettet mot barn, mens det i det andre tilfelle vil være barn og unge som fullt og helt styrer organisasjonen. De fleste organisasjoner vil plassere seg et sted mellom disse ytterpunktene, samtidig som en slik distinksjon kan være med på å forklare at det er vanskelig å si noe enhetlig om medbestemmelse i organisasjonslivet (Stavnsager og Jantzen 2000: 135–136).

Denne distinksjonen trer også tydelig fram i ungdomsundersøkelsen fra Tromsø. De unge ble spurt om hva slags organisasjoner de deltok i, samt hvem som bestemmer og tar avgjørelser i organisasjonen. Totalt mente 61 prosent at det enten var de voksne som bestemte alt, eller at de voksne tok de endelige avgjørelsene etter å ha hørt ungdommenes synspunkter. 19 prosent oppgir å være med i en organisasjon hvor de unge bestemmer mest. Det er også store forskjeller mellom de ulike organisasjonstypene. Mens hele 75 prosent av medlemmene i politiske organisasjoner mener de unge bestemmer mest, gjelder det samme 26 prosent av medlemmene i idrettslagene. For de resterende organisasjonene mener omtrent halvparten at voksne bestemmer mest og halvparten at unge bestemmer mest. Samtidig er det ikke nødvendigvis slik at ungdommene ikke ønsker at voksne skal være involvert i det hele tatt, som en aktiv bruker av Ungdomshuset TVIBIT trekker fram: «*Det er fint med aktiviteter som ungdom lager, men det er fint med hjelp også, å ha noen som ser etter deg og støtter deg.*». Likevel mener flertallet av ungdommene at de selv bør få ha kontroll over sine fritidsaktiviteter, samtidig som voksne bør ha en igangsetterrolle og styringsfunksjon (Sletten 2001: 77–85).

Innflytelse på ulike områder av sivilsamfunnet

I Nordlandsforskning sine casestudier av ungdomsklubber er det tydelig at de unge på noen områder skulle ønske de hadde mer innflytelse over hva som skjer i klubbene. Fire ulike former for medvirkning trekkes fram; klubbstyrer, allmøter, direkte innflytelse og innflytelse gjennom ungdomsråd. Av disse er klubbstyret den vanligste formen for ungdomsmedvirkning, selv om kun tre av ti klubber har et slikt fungerende styre. Ungdommene er også litt kritiske til en slik styreform, hvor de påpeker at det delvis fungerer som et slags skinndemokrati som i realiteten ikke gir de unge særlig makt. Det å ha direkte innflytelse er tiltaket flest ungdom er tilfreds med, og det skaper også et klart eierskap til klubben. Samtidig er dette vanskelig å realisere i større klubber (Gjertsen og Olsen 2011: 115–123).

Ungdommene ble også spurt om sine ønsker for innflytelse. Hovedinntrykket er at de i noen tilfeller er fornøyd, men at de i mange situasjoner føler at innflytelsen har store begrensninger. Dette gjelder særlig for mer grunnleggende spørsmål, som åpningstider og økonomiske rammer (Gjertsen

og Olsen 2011: 123–124). Også i ungdomsundersøkelsen fra Fredrikstad ble de unge spurt om de var tilfreds med muligheten til å påvirke driften av kommunens fritidsklubber. 37 prosent sa seg fornøyd, 41 prosent var likegyldig og 22 prosent var misfornøyd (Ødegård 2001: 109).

I evalueringen av prosjektet URBAN 2000, et prosjekt som skulle skape meningsfulle og dagsaktuelle fritidstilbud knyttet til tre fritidsklubber for unge i Trondheim, ble ungdommene spurt om hvem de ønsket at skulle bestemme på stedet de deltok i aktiviteter. Påstanden som fikk den desidert største oppslutningen, var at ungdommene og de voksne skulle bestemme sammen, noe over 90 prosent sa seg helt eller nokså enig i. Samtidig var det også en del som mente at ungdommene bør bestemme alt selv, mens færrest sa seg enig i at de voksne bør bestemme alt. Likevel viser det seg en viss diskrepans i besvarelsene når de unge blir spurt om hvor mye medbestemmelse de faktisk ønsker, da nærmere 60 prosent svarer enten lite eller at de ikke vet (Gjertsen 2001: 22–23).

I den kommunale ungdomsundersøkelsen fra Bodø i 2005 ble ungdommene spurt om de hadde vært med på å bestemme noe i forhold til fritidsaktiviteter i Bodø. Her svarer kun 20 prosent ja, men det er også viktig å huske på at spørsmålet ikke tar hensyn til om de unge faktisk har ønsket å bestemme noe heller (Handegård og Gjertsen 2006: 57). I ungdomsundersøkelsene fra Stavanger i 2002 og 2010 ble de unge spurt om ulike grunner til å slutte i organisasjonslivet. En av grunnene som ble oppgitt var at medlemmene fikk bestemme for lite, og i 2010 mente 23 prosent at dette stemte svært bra eller litt for dem (Frøyland og Sletten 2011: 76). Dette er en markant nedgang siden undersøkelsen i 2002, hvor 33 prosent mente det samme (Sletten 2002: 73).

5.2 Unges ønsker om innflytelse i sivilsamfunnet

En studie av dansk ungdom og foreningsliv gjør noen interessante funn om ungdom og demokratisk deltakelse i fritidsorganisasjoner. Et av hovedtrekkene de finner er at unge ikke har noe utstrakt ønske om å få være med å styre eller påvirke foreningene de deltar i, og i særdeleshet gjelder dette for organisasjoner hvor *aktivitet* er det sentrale motivet for å delta. Noen uttrykker likevel et visst ønske om å ha innflytelse over ting som er tett

knyttet opp mot nettopp aktiviteten som foregår i organisasjonen, mens de i langt mindre grad har et ønske om å være med å kontrollere selve foreningen (Nielsen mfl. 2004: 194–195). Annen forskning har videre vist at ungdom er på vei bort fra verdibaserte organisasjoner, og i økende grad heller deltar i aktivitetsrettede organisasjoner (Lorentzen 2007: 75). Totalt sett kan en slik tendens være med på å forklare manglende ønsker om innflytelse i sivilsamfunnet. Samtidig eksisterer det i den danske studien av foreningslivet også en skepsis blant de som faktisk medvirker, som en 16 år gammel representant i trivselsutvalget i en fotballklubb sier det:

De siger, at det er os, der bestemmer i udvalget, men jeg tror alligevel, at det er dem, der sidder og har den sidste beslutning herude. (Nielsen mfl. 2004: 170–173).

Også i Nordlandsforsknings casestudier av ungdomsklubber dukker denne betraktningen opp. Enkelte av deltakerne på klubbene vektla at de faktisk ikke ønsket å bestemme så mye, og at klubbene skulle være «*et sted de kan komme for 'å være' uten at det stilles krav og forventninger til dem.*» (Gjertsen og Olsen 2011: 124).

5.3 Oppsummering og vurdering av foreliggende forskning

Oppsummering

Som det går fram av bidragene i dette kapitlet finnes det ikke mye forskning om unges eget syn på deltakelse og innflytelse i sivilsamfunnet. I Slettens studie fra Tromsø (2001) viste det seg at det var store forskjeller mellom de ulike organisasjonstypene når det gjaldt graden av medbestemmelse. Ungdom som var aktive i idrettslag oppga å ha minst innflytelse over organisasjonen, mens de som var aktive i politiske organisasjoner oppga å ha mest innflytelse. I fritidsklubbene mente omtrent halvparten av deltakerne at de unge selv fikk bestemme mest, mens den andre halvparten mente de voksne bestemte mest. Dette gjenspeiler seg også i rapporten om norske fritidsklubber fra Nordlandsforskning, hvor Gjertsen og Olsen (2011) finner tydelige tendenser til at ungdom i noen tilfeller ønsker å bestemme mer. Samtidig finner også de eksempler på at ungdommene ikke ønsker å

bestemme og ha ansvar, men at de heller vil være på klubben uten noen forpliktelser. Også i den danske studien av unge i foreningslivet blir det påpekt at det ikke er noen selvfølge at ungdommene faktisk ønsker å være med å bestemme i fritidsorganisasjonene (Nielsen mfl. 2004).

Vurdering av foreliggende forskning

Av de tre samfunnsområdene som dette notatet dekker, er det uten tvil ungdoms syn på innflytelse i sivilsamfunnet som er dårligst dekket, både knyttet til spørsmålet *om* de unge ønsker innflytelse, *hva* de i så fall ønsker å være med å bestemme og *hvordan* denne medbestemmelsen skal tilrettelegges.

Som tidligere nevnt, er sivilsamfunnet et vidt definert område, med ulike grader og former for innflytelse på ulike arenaer. Dette legger noen føringer for videre forskning, hvor det ikke nødvendigvis er noen selvfølge at kunnskap som foreligger på ett område er gjeldende på et annet område – selv om begge områdene er tilknyttet det vi kaller sivilsamfunnet.

En konkret mulighet for ungdom til å få innflytelse i sine organisasjoner er gjennom det som heter *Frifond*, hvor både Ungdom & Fritid og Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner disponerer en del av disse midlene. Frifond er ment som en mulig kilde for å gi ungdom økonomisk frihet til å ta beslutninger i sine fritidsorganisasjoner. Forutsetningen for å søke penger er at klubben eller organisasjonen man deltar i er medlem i en av paraplyorganisasjonene, og at søknaden skrives av ungdommene selv. Tiltakene det søkes om midler til skal også være brukerstyrt, hvor ungdommene har reell innflytelse over tiltaket (Landsrådet for barne- og ungdomsorganisasjoner 2011, Ungdom & fritid 2011a). Selv om Frifond-ordningen har blitt evaluert en rekke ganger, vet vi svært lite om hva ungdom mener om denne muligheten for å oppnå frihet og innflytelse i organisasjonene de deltar i.

6 Avslutning

I dette avslutningskapittelet vil vi trekke noen tråder på tvers av de ulike temaområdene som inngår i notatet. Vi velger å gjøre dette i tre hovedpunkter, som hver for seg dekker et område hvor det finnes kunnskap om unges syn på deltakelse og innflytelse som til en viss grad er overlappende mellom de tre samfunnsområdene skole, lokalpolitikk og sivilsamfunn. Deretter avsluttes kapittelet med en oppsummering over områder hvor det kunne vært behov for mer forskning, samt forslag til eventuelle tiltak.

6.1 Fellestrekk på tvers av studieområdene

Større tro på kollektiv innflytelse enn på individuelle muligheter

Et framtrедende trekk ved foreliggende forskning på alle tre arenaer, er at tiltroen til kollektivets innflytelse er sterkere enn troen på at en selv har muligheten til å påvirke. Særlig tydelig er dette i forbindelse med forskning om elevrådet og ungdomsrådene som medvirkningskanal for ungdom, hvor mange viser stor tiltro til mulighetene slik deltakelse gir. Samtidig er mange skeptiske til sin individuelle mulighet til å påvirke. Dette misforholdet bør absolutt tas alvorlig, da et mindretall av ungdommene faktisk sitter i en slik situasjon at de har anledning til, eller ønske om, å delta i de kollektive arenaene for innflytelse. Det at ungdommene har tiltro til slike arenaer er samtidig positivt, og viser at utbyggingen av slike muligheter er viktig for at de unge skal føle at de har innflytelse over sin hverdag.

Likevel er ikke ungdommene udelt positive til arenaene for kollektiv medvirkning, og i flere studier er de unge relativt kritiske til den reelle makten slik deltakelse gir. En del studier viser også at kunnskapen blant den jevne ungdom om arenaer for kollektiv medvirkning, og da særlig om ungdomsrådene, til en viss grad er mangelfull, slik at ungdommene ikke får anledning til å utnytte disse arenaene for deltakelse fullt ut.

Et misforhold mellom ønsker for og muligheter til innflytelse

Det neste hovedpunktet som er verdt å trekke fram er et utpreget misforhold mellom ønsker for innflytelse og de reelle mulighetene ungdommene føler at de har, og særlig gjelder dette i forbindelse med individuelle medvirkningsmuligheter. De aller fleste studiene viser at unge i utstrakt grad *ønsker* å medvirke på de fleste områder, men samtidig føler de i liten grad at de får gjøre dette. Et lite unntak i denne forbindelse dreier seg om innflytelse i aktivitetsrettede organisasjoner i sivilsamfunnet. Her framkommer det at flere unge faktisk ikke ønsker å være med å bestemme, og at de heller vil få lov til å drive med aktivitetene uten at de pålegges utstrakt ansvar eller oppgaver i den forbindelse.

Noen studier trekker også fram unges faktiske forsøk på å oppnå endring og eventuelle ønsker de måtte ha, som et viktig poeng. Spørsmålet om det å ønske innflytelse har en normativ dimensjon knyttet til seg, hvor det politisk og normativt korrekte svaret helt klart er å si at man ønsker innflytelse. Samtidig er det ingen selvfølge at dette følges opp av faktiske endringsforsøk, noe som også kan være med på å forklare misforholdet som observeres mellom ønsker og muligheter for innflytelse. Flere studier bekrefter at de aller fleste unge ikke har gjort forsøk på å oppnå innflytelse i sin hverdag, og det er også flere ungdommer som trekker fram eget engasjement som svært viktig for å kunne kreve noe. Et vesentlig poeng samtidig er *hvem* sitt ansvar det er at unge bruker sin mulighet til innflytelse. Skal det være nødvendig at de selv krever denne retten, eller er det voksensamfunnet som er ansvarlig for å tilrettelegge og trekke de unge med i slike beslutninger?

Manglende fokus på svake grupper i forskningen

Et siste punkt som er framtrødende i den foreliggende forskningen er at den mangler fokus på svake gruppers muligheter for deltakelse og innflytelse i sin hverdag. Noe av forklaringen ligger nok i den norske og nordiske forsknings-tradisjonen, som i utpreget grad bruker begrepet deltakelse synonymt med det å ha innflytelse. For mange svake grupper kan kanskje deltakelse heller dreie seg om den faktiske muligheten til det å få være med på ulike arenaer. For unge med funksjonsnedsettelse kan det være en utfordring å få være med på den samme skolehverdagen som annen ungdom, mens

minoritetsungdom kanskje kan oppleve at det er vanskelig å finne seg til rette i det norske organisasjonslivet. For andre igjen kan det være det økonomiske aspektet knyttet til å være med som utgjør en hindring.

Samtidig som forskningstradisjonen kan være med på å forklare det at svake grupper i liten grad får oppmerksomhet, kan det ikke være med på å forklare at disse gruppene heller ikke får oppmerksomhet innenfor den forståelsen av deltakelse som ligger til grunn. Noen av studiene som omhandler innflytelse i skolen inkluderer også svake grupper, som unge i barnevernstiltak og unge med nedsatt funksjonsevne, og kunnskapen herfra viser at de i enda mindre grad enn andre føler at de har innflytelse over sin skolehverdag. Dette bør være et insentiv til at disse gruppene vektlegges enda mer i framtidige tiltak, og at det ikke tas som en selvfølge at ungdomsgruppen som helhet gir et godt bilde av alle ungdommer uavhengig av andre kjennetegn.

6.2 Kunnskapsmangler i foreliggende forskning

Som allerede nevnt i de tidligere kapitlene, er det noen sentrale mangler i den foreliggende forskningen på feltet, samt at de undersøkelser som foreligger også kunne vært brukt på en bedre måte. Særlig gjelder dette elevundersøkelsene. Her følger en kort oppsummering av noen viktige punkter.

1. *Individuell innflytelse i skolen:* Foreliggende forskning viser at ungdom har svært liten tiltro til muligheten for individuell innflytelse i sin skolehverdag. Det vi vet lite om, er om det er spesielle grupper av elever som i større grad enn ungdom flest opplever ikke å ha innflytelse over sin skolehverdag.
2. *Aksjonsrettet lokalpolitisk deltakelse:* Foreliggende forskning viser at ungdom oppfatter aksjonskanalen som viktig. Vi vet imidlertid svært lite om hva ungdom legger i aksjonsrettede politiske handlinger, og hvorvidt det å delta i slike handlinger har bakgrunn i et ønske om politisk innflytelse.
3. *Sosiale medier:* Studiene har vist at mange unge bruker svært mye tid på sosiale medier, og det er også mange som involverer seg i politiske spørsmål på disse arenaene. Politikerne har også begynt å benytte seg av slike medier, noe som i høyeste grad gjør dette til en aktuell arena

for lokalpolitisk deltakelse. Samtidig vet vi svært lite om hva unge legger i sitt engasjement på disse arenaene.

4. *Stemmerett for 16-åringene*: Det finnes en rekke både gode og mindre gode argumenter for og imot endring av stemmerettsalderen, men alt for lite av forskningen tar hensyn til ungdommenes eget syn på dette spørsmålet.
5. *Ønsket innflytelse i sivilsamfunnet*: I mange tilfeller tas det som en selvfølge at ungdom ønsker å være med å bestemme i sine fritidsaktiviteter, men som en del forskning om innflytelse i sivilsamfunnet viser, er dette ingen selvfølge. Her er det viktig å få kartlagt i hvilken grad ungdommene ønsker innflytelse, hva de ønsker å bestemme over og på hvilken måte de kunne tenke seg at dette skulle skje.
6. *Frifond*: Pengene som tildeles av Frifond er tenkt å gi ungdommer økonomisk frihet og innflytelse i sine fritidsorganisasjoner, men vi vet lite om hva de unge mener om denne muligheten. I hvilken grad går tilskuddene til aktiviteter og tiltak som ungdommene ønsker, og er det områder som er mangelfullt dekket av Frifond-ordningen i dag?

Bibliografi

Umerket: tematisk relevant litteratur som omtales i notatet.

*: tematisk relevant litteratur som ikke omtales i notatet.

#: litteratur som ikke omhandler unges eget syn på deltakelse og innflytelse, men likevel er benyttet i notatet.

Andreassen, I. (2003). Integrerte eller avmektige? Elevers og studenters møte med læringsinstitusjonene. I Engelstad, F. og G. Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bach, T. (2000). Ung kommunalpolitikk – den lokale utfordring. I Bykilde, G. (red.): *Når unge utfordrer demokratiet*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Backe-Hansen, E. (2009). Barns medbestemmelse sett med barns øyne. I Hjermann, R. og K. Haanes (red.): *Barn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Backe-Hansen, E. (2010). Skolen som arena for demokrati og medvirkning blant elevene? I Kjørholt, A.-T. (red.): *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). *Satsing på barn og ungdom: Regjeringens mål og innsatsområder i statsbudsjettet 2011*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Barne- og familiedepartementet (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. (Lesedato: 02.05.2011).
http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf.

Barne- og likestillingsdepartementet (2009). *Ungdoms fritidsmiljø – ungdom, demokratisk deltakelse og innflytelse: utredning fra ekspertgruppe nedsatt av Barne- og likestillingsdepartementet januar 2008*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Barneombudet (2009). *Om deltakelse og innflytelse*. (Lesedato: 05.05.2011).
http://www.barneombudet.no/temasider/oppvekst_d/oppvekst_i/fakta_oppv/om-deltake/.

Berglund, F. og B. Aardal (2007). *Politisk deltagelse – håp for nye generasjoner?* Oslo: Damm.

Bergström, M. og I. Holm (2005). *Den svårfangade delaktigheten i skolan: ett ungdomsperspektiv på hinder och möjligheter*. Linköping: Institutionen för datavetenskap, Linköpings universitet.

- * Bjerke, H. (2010). Barn og unges refleksjoner om rettigheter, ansvar og samfunnsborgerskap. I Kjørholt, A.-T. (red.): *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget.
- * Bruun, J. (2001). *Politisk dannelse – unges synspunkter på demokratiske verdier i skole og samfunn*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Bucher, T., A. Storm-Mathisen og J. Helle-Valle (2009). *Ungdom, politikk og internett: en akademisk refleksjon over norsk ungdoms samfunnsdeltakelse og politiske engasjement online*. Oppdragsrapport nr. 2-2009. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.
- * Dalin, P. og M. Skringo (red.) (1981). *Læring ved deltaking: Ungdom i skole og arbeidsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Danielsen, I.-J., P. Garmannslund, T.E. Viblemo og E.M. Skaalvik (2009). *Elevene svarer! Analyse av elevundersøkelsen 2009*. Kristiansand: Oxford Research.
- * Duus, M. (2009). "Følelsen av å kunne påvirke er en god følelse". *En fagdidaktisk studie av ungdomsråds bidrag til fremtidig politisk deltagelse*. Masteroppgave i pedagogikk. Oslo: Utdanningsvitenskapelig fakultet, Universitetet i Oslo.
- Edström, M. (1995). *Ungdomsråd – en möjlighet?* Ungdomsstyrelsen rapporterar, nr. 5. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Electoral Commission (2004). *The Age of Electoral Majority: Report and Recommendations*. London: Electoral Commission.
- * Fahmy, E. (2006). *Young Citizens: Young People's Involvement in Politics and Decision Making*. Aldershot: Ashgate.
- Fedreheim, G.E., A. Gjertsen og T. Magnussen (2007). *Evaluering av Nordland fylkeskommunes ungdomssatsing*. NF-rapport nr. 14/2007. Bodø: Nordlandsforskning.
- * Fidjestøl, A. (2003). *Mer innflytelse til barn og ungdom – eksempler fra arbeidet i kommuner og fylker*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Frøyland, L.R. og M.A. Sletten (2011). *Ung i Stavanger 2010. Endring, risiko og lokale forskjeller*. NOVA-rapport 7/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Furre, H., I.-J. Danielsen, R. Stiberg-Jamt og E.M. Skaalvik (2006a). *Analyse av den nasjonale undersøkelsen "Elevundersøkelsen" 2006*. Kristiansand: Oxford Research.
- Furre, H., I.-J. Danielsen, R. Stiberg-Jamt og E.M. Skaalvik (2006b). *Som elevene ser det. Analyse av den nasjonale undersøkelsen "Elevinspektørene" i 2005*. Kristiansand: Oxford Research.
- Gjertsen, H. og T. Olsen (2011). *Mangfold og engasjement i motvind. En studie av åpne fritidstiltak for ungdom*. NF-rapport nr. 1/2011. Bodø: Nordlandsforskning.

- Gjertsen, P.-Å. (2001). *Evaluering av unges medvirkning i prosjektet URBAN 2000*. HiST/AHS/Notat nr. 2-2001. Trondheim: Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Grimnes, G. (2007). *Ungdomsråd – et godt tiltak for deltakelse og innflytelse i lokal-demokratiet? En studie av kommunalt initierte ungdomsråd i to kommuner*. Masteroppgave i statsvitenskap. Tromsø: Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Guldvik, I. (2009). Norge: En studie av Barnas kommunestyre i Vennesla. I Winsvold, A. og A. Solberg (red.): *Modeller for barns medvirkning – en eksempelsamling*. TemaNord 2009:577. København: Nordisk ministerråd.
- Handegård, T.L. og H. Gjertsen (2006). *En passe stor by... Ungdomsundersøkelsen 2005 Bodø kommune*. NF-rapport nr. 4/2006. Bodø: Nordlandsforskning.
- * Haram Frølich, T. og G.M. Vestby (2003). *Ingen vei tilbake: Innovative læringsmiljøer med bruk av IKT – erfaringsrapport fra Nesodden videregående skole*. ITU-skriftserie, rapport 14. Oslo: Forsknings- og kompetansenettverk for IT i utdanning.
- * Hart, S. (2009). The 'problem' with youth: young people, citizenship and the community. *Citizenship Studies*, 13:641–657.
- Helland, H. og T. Næss (2005). *God trivsel, middels motivasjon og liten faglig medvirkning. En analyse av elevinspektørene 2004*. Skriftserie 4/2005. Oslo: NIFU Step.
- * Kristofersen, L. (2010). Trivsel og prestasjoner i skolen. I Sandbæk, M. og A. W. Pedersen (red.): *Barns og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009*. NOVA Rapport 10/2010. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Knudtson, L. og T. Tjerbo (2009). *De unge stemmene. Innflytelsesorgan for barn og unge i kommuner og fylker*. NIBR-rapport 2009:34. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- # Landrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (2010). *LNUs vedtekter*. (Lesedato: 29.04.2011). <http://www.lnu.no/pages/smasaker.aspx?nr=371>.
- # Landrådet for barne- og ungdomsorganisasjoner (2011). *Frifond organisasjon*. (Lesedato: 04.05.2011). <http://www.lnu.no/pages/side.aspx?nr=5923>.
- Lejon, A.C. (2009). Sverige: Bruk av modellen TYCKA for å øke unges politiske gjennomslagskraft. I Winsvold, A. og A. Solberg (red.): *Modeller for barns medvirkning – en eksempelsamling*. TemaNord 2009:577. København: Nordisk ministerråd.
- Lidén, H. (2003). Ungdomsråd – politisk lekestue? I Engelstad, F. og G. Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Lidén, H. og G. Ødegård (2002). *Ungt engasjement. Ungdoms samfunnsengasjement og lokalpolitiske deltakelse*. NOVA-rapport 6/02. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- # Lillestøl, K. (1996). *Porsgrunnmodellen. Systematisk medvirkning fra barn og unge*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- * Livingstone, S. (2007). Interactivity and participation on the Internet. Young people's response to the civic sphere. I Dahlgren, P. (red.): *Young Citizens and New Media. Learning for Democratic Participation*. New York: Routledge.
- # Lorentzen, H. (2007). *Moraldannende kretsløp. Stat, samfunn og sivil engasjement*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Matthews, H. (2001). Citizenship, Youth Councils and Young People's Participation. *Journal of Youth Studies*, 4:299–318.
- Mikkelsen, R., E. Buk-Berge, H. Ellingsen, D. Fjeldstad og A. Sund (2001). *Demokratisk beredskap og engasjement hos 9. klassinger i Norge og 27 andre land: Civic Education Study Norge 2001*. Acta Didactica 1/2001. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling, Universitetet i Oslo.
- Mikkelsen, R. og D. Fjeldstad. (2003). Skole og demokratiopplæring. I Engelstad, F. og G. Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- * Mikkelsen, R., D. Fjeldstad og H. Ellingsen (2002). *Demokratisk beredskap og engasjement hos elever i videregående skole i Norge og 13 andre land: Civic Education Study Norge 2002*. Acta Didactica 4/2002. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling, Universitetet i Oslo.
- Mikkelsen, R., D. Fjeldstad og J. Lauglo (2011). *Morgendagens samfunnsborgere. Norske ungdomsskoleelevers prestasjoner og svar i den internasjonale demokratiundersøkelsen ICCS*. Acta Didactica 2/2011. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo.
- * Milbourne, L. (2009). Valuing Difference or Securing Compliance? Working to Involve Young People in Community Settings. *Children & Society*, 23:347–363.
- Nielsen, J.C., A. Højholdt og B. Simonsen (2004). *Ungdom og foreningsliv: demokrati – fællesskab – læreprocesser*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Nordahl, T. (1998). *Er det bare eleven? Problematferd i lys av tilpasningskrav og kontekstuelle betingelser i skolen*. Delrapport 4 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvanser", NOVA-rapport 12e/98. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- * Nordahl, T. (2001). Brukermedvirkning i skolen. I *Barn i Norge 2001. Årsrapport om barn og unges psykiske helse*. Oslo: Voksne for barn.

- # O'Donoghue, J.L., B. Kirshner og M. McLaughlin (2002). Introduction: Moving youth participation forward. *New Directions for Youth Development*, 96:15–26.
- * Opseth, L. (2000). Ungdomsskolen der elevene synger ut. *Norsk skoleblad*, 64:8–11.
- * Redd Barna (1991). *Barns innflytelse på kommunale beslutninger: en Redd Barna-undersøkelse gjennomført i samarbeid med "Barndom i Norge A/S" og MMI*. Oslo: Redd Barna.
- Riepl, B. (1999). Political Participation of Youth in Austria. I Riepl, B. og H. Wintersberger (red.): *Political Participation of Youth Below Voting Age*. Wien: European Center.
- Sandbæk, M. og J.H. Einarsson (2008). *Barn og unge rapporterer til FN om rettighetene sine*. NOVA-rapport 2/08. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- # Skimmeli, M. (2000). *Medvirkning fra barn og unge i lokaldemokratiet. Kartlegging og analyse av barne- og ungdomsråd i norske kommuner*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Trondheim: Fakultet for Samfunnsvitenskap og Teknologiledelse, Norsk Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet.
- Skaar, K., T.E. Viblemo og E.M. Skaalvik (2008). *Se den enkelte. Analyse av elevundersøkelsen 2008*. Kristiansand: Oxford Research.
- Sletten, M.A. (2001). *Ung i Tromsø. Om problematferd, fritid, framtid og samfunnsengasjement*. NOVA-rapport 12/01. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sletten, M.A. (2002). *Ung i Stavanger 2002. Hva gjør de? Hva vil de?* NOVA-rapport 4/03. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- * SOU (1997:71). *Politik för unga*. Ungdomspolitiska kommittén. Slutbetänkande. Inrikesdepartementet. Stockholm: Fritzes.
- # Stavnsager, H. og C. Jantzen. (2000). Foreningerne som demokratisk værksted. I Bykilde, G. (red.): *Når unge udfordrer demokratiet*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Strand, O. (2009). Sverige: Bruk av dialogmetode i elevrådsnettverk for å styrke elevdemokratiet. I Winsvold, A. og A. Solberg (red.): *Modeller for barns medvirkning - en eksempelsamling*. TemaNord 2009:577. København: Nordisk ministerråd.
- * Tebelius, U. og M. Ericsson (2001). *Demokrati som procedur eller engagemang: unga kvinnors och mäns möjlighet till demokratisk påverkan*. Forskning i Halmstad nr. 4. Halmstad: Högskolan i Halmstad.
- Teige, K.H. (2006). *Unge medborgere? En kvalitativ analyse av demokratisk opplæring, medborgerskap og politisk engasjement hos medlemmer i norske ungdomsråd*.

Masteroppgave i statsvitenskap. Trondheim: Fakultet for Samfunnsvitenskap og Teknologiledelse, Norsk Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet.

- * Tereshchenko, A. (2010). Ukrainian youth and civic engagement: unconventional participation in local spaces. *Journal of Youth Studies*, 13:597–613.
- Topland, B. og E.M. Skaalvik (2010). *Meninger fra klasserommet. Analyse av elevundersøkelsen 2010*. Kristiansand: Oxford Research.
- * Torney-Purta, J.V., R. Lehman, H. Oswald og W. Schulz (2001). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Amsterdam: The International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- # Ungdom & fritid (2011a). *Frifond 2011 – Retningslinjer og søknadskategorier*. (Lesedato: 03.05.2011).
http://www.ungogfri.no/no/Frifond_2011/Retningslinjer_soknadskategorier/.
- # Ungdom & fritid (2011b). *Lover*. (Lesedato: 29.04.2011).
http://www.ungogfri.no/no/Om_oss/Lover/.
- # Ungdommens maktutredning (2010). *Mandat*. (Lesedato: 26.4.2011).
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dep/Styret-rad-og-utvalg/ungdommens-maktutredning.html?id=639988>.
- # Utdanningsdirektoratet (2007). *Elevrådsarbeid*. (Lesedato: 12.5.2011).
http://www.udir.no/upload/larerplaner/Fastsatte_lareplaner_for_Kunnskapsloftet/Grunnskole_og_gjennomgaende/elevraadsarbeid.rtf.
- * Vestby, G.M. (2003). Medvirkning i skolen som byggestein i demokratiutvikling? I Engelstad, F. og G. Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Vestby, G.M. (2009). *Ungdom, IKT og lokaldemokrati?* NOTAT 2009:109. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Vestel, V., G. Ødegård og T. Øia (2003). *Veien til makta og "det gode liv"? Evaluering av medvirkningsarbeidet blant unge i Porsgrunn kommune*. NOVA-rapport 8/03. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- * Wattar, L., S. Fanous og P. Berliner (2010). Unges liv og muligheter – Deltagende aksjonsforskning i Paamiut. *Psyke & Logos*, 31:267–290.
- Winsvold, A. og A. Solberg (red.) (2009). *Modeller for barns medvirkning – en eksempelsamling*. TemaNord 2009:577. København: Nordisk ministerråd.
- Wærness, J.I., H. Kavli, Y. Lindvig, A. Kalve og K. Sundal (2004). *Analyse av Elevinspektørene*. Oslo: Markeds- og mediainstituttet (MMI) og LÆRINGSlaben.

- Ødegård, G. (2001). *Ungdomstid i Fredrikstad. Om skole, fritid, rus, samfunnsengasjement og verdiorientering*. NOVA-rapport 6/01. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Ødegård, G. (2010). *Motløs ungdom? Nytt engasjement i et gammelt demokrati*. Oslo: Akademisk Publisering.
- # Ødegård, G. og J. Aars (2011). *Ungdom, valgdeltagelse og stemmerett*. Rapport 2011:4. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Åkerström, J., E. Brunnberg, M. Bdaoui, F. Boson, E.B. Korall, H. Jansson, E. Kleber, F. Matthiesen, F. Pettersson og H. Talayhan (2010). *Ungdomars röster om delaktighet i skolan*. Örebro: Akademin för Juridik, Psykologi & Socialt arbete, Örebro Universitet.

Vedlegg 1 – Søkestrenger og søkeresultater

BIBSYS

(barn? or ung? or oppvekst?) and (deltak? or innflytelse? or medbestemm?) and (skole? or utdanning? or sivilsamfunn? or forening? or idrettslag? or frivillig? or lokaldemokrati? or demokrati? or kommun? or samfunn?)

231 treff.

NORART

words=((barn? or ung? or oppvekst?) and (deltak? or innflytelse? or medbestemm? or engasjement?) and (skole? or utdanning? or sivilsamfunn? or forening? or idrettslag? or frivillig? or lokaldemokrati? or demokrati? or kommun? or samfunn?))

19 treff.

LIBRIS (svensk)

(barn* OR ung* OR oppväxt*) AND (deltak* OR inflytande* OR medbestämmande* OR medinflytande* OR inflytande* OR självbestämmandet*) AND (skole* OR utbild* OR civilsamhäll* OR förening* OR idrott* OR frivillig* OR lokaldemokrati* OR demokrati* OR kommun* OR samhäll*)

106 treff.

DANBIB (dansk)

Bøker: ((børn? eller ung? eller teenage?) og (deltag? eller indflydelse? eller medindflyd?) og (skole? eller uddann? eller civilsamfund? eller forening? eller idrætsforening? eller frivillig? eller lokaldemokrati? eller demokrati? eller kommun? eller samfund?)) ikke kat=ana og år>1995

Artikler: ((børn? eller ung? eller teenage?) og (deltag? eller indflydelse? eller medindflyd?) og (skole? eller uddann? eller civilsamfund? eller forening? eller idrætsforening? eller frivillig? eller lokaldemokrati? eller demokrati? eller kommun? eller samfund?)) og (kat=ana ikke ma=ai)

565 treff.

ISI Web of Knowledge – Sivilsamfunn og lokaldemokrati

ti=(young* or youth* or adolesc*) and ts=(involvement* or participat* or influence*)
and ts=("civil society" or "community engagement" or "civil community" or voluntar*
or democracy?)

244 treff.

ISI Web of Knowledge – Skole

ti=(young* or youth* or adolesc*) and ti=(involvement* or participat* or influence*)
and ts=school*

Avgrenset på fagfelt; tatt med mest mulig:

Refined by: Subject Areas=(PSYCHOLOGY OR ANTHROPOLOGY OR
PSYCHOLOGY, DEVELOPMENTAL OR PSYCHOLOGY, EDUCATIONAL
OR INDUSTRIAL RELATIONS & LABOR OR PSYCHOLOGY,
MULTIDISCIPLINARY OR PSYCHOLOGY, SOCIAL OR PUBLIC
ADMINISTRATION OR EDUCATION & EDUCATIONAL RESEARCH OR
EDUCATION, SCIENTIFIC DISCIPLINES OR EDUCATION, SPECIAL OR
SOCIAL SCIENCES, INTERDISCIPLINARY OR SOCIOLOGY OR URBAN
STUDIES OR POLITICAL SCIENCE)

554 treff.

CSA – Sociological Abstracts – Sivilsamfunn og lokaldemokrati

de=youth and kw=(involvement* or participat* or influence*) and (de=civil society or
kw="community engagement" or "civil community" or voluntar* or democracy?)

176 treff.

CSA – Sociological Abstracts - Skole

de=("students" or "college students" or "graduate students" or "medical students" or
"seminarians" or "undergraduate students" or "elementary school students" or
"foreign students" or "high school students" or "junior high school students" or
"married students") and de=(adolescents or youth) and ti=(involvement* or
participat* or influence*)

191 treff.

CSA - PsycINFO

de=("involvement" or "community involvement" or "job involvement" or "parental
involvement") and kw=(young* or youth* or adolesc*) and kw=("civil society" or
"community engagement" or "civil community" or voluntar* or democracy?)

38 treff.